

תשובה על עבירות שבין אדם לחברו

פרופ' אבי וינרוט, עו"ד

לעילוי נשמות:

אבי מורי, המאמין בכל לב, ה"ה משה אהרן ב"ר מרדכי אליעזר וינרוט ז"ל
נ.ל.ב.ע. כי כסלו תשע"א

אמי כורתי, אצילת הנפש, ה"ה דרייזל ב"ר אריה וינרוט (לבית אפסרגוט) ע"ה
נ.ל.ב.ע. י' אדר תשע"ג

חמותי, אצילת הנפש, ה"ה נעכה (נלל) בת ר' מנחם הלוי שטרננטל (לבית שיף) ע"ה
נ.ל.ב.ע. ח' שבט תשע"ג

אחי היקר והאהוב ר' צבי יצחק ב"ר משה אהרן וינרוט ז"ל
נ.ל.ב.ע. ו' אדר תשע"ה

ת.נ.צ.ב.ה.

פירוש חגיגה

אך ההערה לכל ההמון, הנה הוא בענין השכר ועונש עצמם בראות עומק הדין עד היכן מגיע, אשר באמת ראוי להזדעזע ולהתחרד תמיד, כי מי יעמוד ביום - הדין ומי יצדק לפני בוראו באשר השקפתו מדקדקת על כל דבר קטן או גדול. וכן אמרו רבותינו ז"ל (חגיגה ה): ומגיד לאדם מה - שיחו, אפילו שיחה קלה שבין איש לאשתו, מגידים לו לאדם בשעת הדין. עוד אמרו (יבמות קכא): וסביביו נשערה מאד, מלמד שהקדוש - ברוך - הוא מדקדק עם חסידיו כחוט השערה.

אברהם, הוא אברהם האהוב לקונו עד שהכתוב אמר עליו (ישעיה מא): אברהם אוהבי, לא פלט מן הדין מפני דברים קלים שלא דקדק בהם. על שאמר "במה אדע", אמר לו הקדוש - ברוך - הוא, חייר, ידוע תדע כי גר יהיה זרעך (פר"א מח). על שכרת ברית עם אבימלך בלא ציוויו של מקום, (ב"ר נד) אמר לו הקב"ה חייר שאני משהא בשמחת בניך שבעה דורות (שם פט). יעקב, על שחרה אפו ברחל שאמרה לו הבה לי בנים, אמרו במדרש, זה לשונו: אמר לו הקדוש ברוך - הוא, כך עונים את המעוקות? חייר, שבניך עומדים לפני בנה (שם עא). ולפי שנתן את דינה בתיבה כדי שלא יקחה עשו, אף - על - פי שכונתו היתה ודאי לטובה, אך לפי שמנע חסד מאחיו, אמרו במדרש (שם ע"ו): אמר לו הקדוש - ברוך - הוא, למס מרעהו חסד (איוב ו), לא בקשת להשיאה למהול הרי היא נשאת לערל, לא בקשת להשיאה דרך היתר הרי היא נשאת דרך איסור. יוסף, לפי שאמר לשר - המשקים כי אם זכרתי אתך, נתוספו לו שתי שנים, כמאמרם זכרונם לברכה (שם פ"ט). יוסף עצמו על שחנט את אביו בלי רשותו של מקום, או לפי ששמע עבדך אבינו ושתק, למר כדאית לה ולמר כדאית לה, מת לפני אחיו (שם ק). דוד, לפי שקרא לדברי תורה זמירות, נענש, שנכשל בדבר עוזא ונתערבבה שמחתו (סוטה לה). מיכל, לפי שהוכיחה את דוד במה שרקד בחוץ לפני הארון, נענשה שלא היה לה ולד אלא במותה (שמואל ב ו). חזקיהו, לפי שהראה אל שרי מלך בבל את בית נכתה, נגזר על בניו להיות סריסים בהיכל מלך בבל (מלכים ב כ). ורבים כאלה מאד.

ובפרק הכל חייבים אמרו (חגיגה ה): רבי יוחנן כד הוה מטי להאי קרא הוה בכי, וקרבתי אליכם למשפט והייתי עד ממהר וגו', עבד ששוקלים עליו קלות כחמורות, תקנה יש לו? ובודאי שאין כונת המאמר שיהיה העונש על שתיהן אחד, כי הקדוש - ברוך - הוא אינו משלם אלא מדה כנגד מדה. אמנם הענין הוא, שלענין משקל המעשים כך עולות בכף הקלות כמו החמורות, כי לא ישכיחו החמורות את הקלות ולא יעלים הדיין עינו מהם כלל כאשר לא יעלים מהחמורות, אלא על כולם ישגיח ויפקח בהשואה אחת, לדון כל אחד מהם ולהעניש אחר - כך על - כל - אחד כפי מה שהוא, והוא מה ששלמה המלך עליו השלום אומר (קהלת יב): כי את - כל - מעשה האלקים יביא במשפט וגו', כי כאשר אין הקדוש - ברוך - הוא מניח מלשכוח כל מעשה טוב קטן - כמות שהוא, וכן אמרו: אם אומר לך יצר הרע, חטא, והקדוש - ברוך - הוא מוחל לך אל תשמע לו. וזה דבר פשוט ומבורר, כי הנה אל אמת ה'.

והוא מה שאמר משה רבנו עליו השלום (דברים לב): הצור תמים פעלו כי כל - דרכיו משפט אל אמונה ואין עול וגו', כי כיון שהקדוש ברוך הוא רוצה במשפט, הנה כך הוא עבור על המשפט, העלים את העין מן הזכות כמו מן החובה. על כן אם משפט הוא רוצה, צריך שיתן לכל איש כדרכיו וכפרי מעלליו בתכלית הדקדוק, בין לטוב בין למוטב, והיינו, אל אמונה ואין עול צדיק וישר הוא, שפירשו ז"ל (ספרי): לצדיקים ולרשעים, כי כך היא המדה ועל הכל הוא דן ועל כל חטא הוא מעניש ואין להמלט.

ואם תאמר, אם כן, מדת הרחמים למה היא עומדת, כיון שעל כל פנים צריך לדקדק בדין על כל דבר?

התשובה, ודאי, מדת הרחמים היא קיומו של עולם, שלא היה עומד זולתו כלל וכלל. ואף על - פי - כן אין מדת הדין לוקה, וזה, כי לפי שורת הדין ממש, היה ראוי שהחוטא יענש מיד תיכף לחטאו בלי המתנה כלל, וגם שהעונש עצמו יהיה בחרון אף, כראוי למי שממרה פי הבורא יתברך שמו, ושלא יהיה תיקון לחטא כלל, כי הנה באמת, איך יתקן האדם את אשר עוית והחטא כבר נעשה? הרי שרצח האדם את חברו, הרי שנאף, איך יוכל לתקן הדבר הזה? היוכל להסיר המעשה העשוי מן המציאות?

אמנם, מדת הרחמים היא הנותנת הפך השלשה דברים שזכרנו: דהינו, שיתן זמן לחוטא ולא יכחד מן הארץ מיד כשחטא, ושהעונש עצמו לא יהיה עד לכלה, ושהתשובה תנתן לחוטאים בחסד גמור, שתחשב עקירת הרצון כעקירת המעשה, דהיינו, שבהיות השב מכיר את חטאו ומוודה בו ומתבונן על רעתו ושב ומתחרט עליו חרטה גמורה דמעיקרא כחרטת הנדר ממש - שהוא מתנחם לגמרי והיה חפץ ומשתוקק שמעולם לא היה נעשה הדבר ההוא ומצטער בלבו צער חזק על שכבר נעשה הדבר ועוזב אותו להבא ובורח ממנו, הנה עקירת הדבר מרצונו, יחשב לו כעקירת הנדר ומתכפר לו. והוא מה שאמר הכתוב (ישעיהו ז): וסר עונך וחטאתך תכפר, שהעון סר ממש מהמציאות ונעקר במה שעכשיו מצטער ומתנחם על מה שהיה למפרע.

זה חסד ודאי שאינה משורת הדין, אך על - כל - פנים הנה הוא חסד שאינו מכחיש הדין לגמרי, שהרי יש צד לתלות בו, שתחת הרצון שנתרצה בחטא וההנאה שנהנה ממנו בא עתה הנחמה והצער. וכן אריכות הזמן איננו ויתרון על החטא, אלא סבלנות קצת לפתוח לו פתח תקון. וכן כל שאר דרכי חסד: כענין ברא מזכה אבא (סנהדרין קד), או מקצת נפש ככל הנפש (קהלת רבה ז כז), המוזכרים בדברי החכמים, דרכי חסד הם לקבל את המעט כמרובה, אך לא מתנגדים ומכחישים ממש מדת הדין, כי כבר יש בהם טעם הגון להחשיב אותם. אך שיותר עבירות בלא כלום או שלא ישגיח עליהם, זה היה נגד הדין לגמרי, כי כבר לא היה משפט ודין אמיתי בדברים, על כן זה אי אפשר להמצא כלל. ואם אחד מן הדרכים שזכרנו לא ימצא לחוטא להמלט, ודאי שמדת - הדין לא תשוב ריקם. וכן אמרו ז"ל (ירושלמי תענית פ"ב): מאריך אפיה וגבי דילה. נמצא, שאין לאדם הרוצה לפקוח עיניו פיתוי שיוכל להתפתות בו לבלתי הזהר במעשיו בתכלית הזהירות ולדקדק בהם תכלית הדקדוק. הן כל אלה ההשקפות שישקיף עליהן האדם ויקנה בהם מדת הזהירות ודאי, אם בעל נפש ה

** נא לשמור על קדושת הגליון / מתוך מאגר פרוייקט השו"ת - אונ' בר-אילן**

אנו מודים לך - מי שכתב זאת.
אשר - כאלו נלחם נלחמי נלחמי נלחמי נלחמי.
אשר נלחמי נלחמי, נלחמי נלחמי.

רמב"ם הלכות תשובה פרק ז

ואל ידמה אדם בעל תשובה שהוא מרוחק ממעלת הצדיקים מפני העונות והחטאות שעשה, אין הדבר כן אלא אהוב ונחמד הוא לפני הבורא כאילו לא חטא מעולם, ולא עוד אלא ששכרו הרבה שהרי טעם טעם החטא ופירש ממנו וכבש יצרו, אמרו חכמים מקום שבעלי תשובה עומדין אין צדיקים גמורין יכולין לעמוד בו, כלומר מעלתן גדולה ממעלת אלו שלא חטאו מעולם מפני שהן כובשים יצרם יותר מהם.

הלכה ה

כל הנביאים כולן צוו על התשובה ואין ישראל נגאלין אלא בתשובה, וכבר הבטיחה תורה שסוף ישראל לעשות תשובה בסוף גלותן ומיד הן נגאלין שנאמר והיה כי יבאו עליך כל הדברים וגו' ושבת עד ה' אלהיך ושב ה' אלהיך וגו'.

הלכה ו

גדולה תשובה שמקרבת את האדם לשכינה שנאמר שובה ישראל עד ה' אלהיך, ונאמר ולא שבתם עדי נאם ה', ונאמר אם תשוב ישראל נאם ה' אלי תשוב, כלומר אם תחזור בתשובה בי תדבק, התשובה מקרבת את הרחוקים, אמש היה זה שנאו לפני המקום משוקץ ומרוחק ותועבה, והיום הוא אהוב ונחמד קרוב וידיד, וכן אתה מוצא שבלשון שהקב"ה מרחיק החוטאים בה מקרב את השבים בין יחיד בין רבים, שנאמר והיה במקום אשר יאמר להם לא עמי אתם יאמר להם בני אל חי, ונאמר ביכניה ברשעתו כתבו את האיש הזה ערירי גבר לא יצלח בימיו, אם יהיה כניהו בן יהויקים מלך יהודה חותם על יד ימיני וגו', וכיון ששב בגלותו נאמר בזרובבל בנו ביום ההוא נאם ה' צבאות אקחך זרובבל בן שאלתיאל עבדי נאם ה' ושמתיך כחותם.

הלכה ז

כמה מעולה מעלת התשובה, אמש היה זה מובדל מה' אלהי ישראל שנאמר עונותיכם היו מבדילים ביניכם לבין אלהיכם, צועק ואינו נענה שנאמר כי תרבו תפלה וגו' ועושה מצות וטורפין אותן בפניו שנאמר מי בקש זאת מידכם רמוס חצרי, מי גם בכם ויסגר דלתים וגו', והיום הוא מודבק בשכינה שנאמר ואתם הדבקים בה' אלהיכם, צועק ונענה מיד שנאמר והיה טרם יקראו ואני אענה, ועושה מצות ומקבלין אותן בנחת ושמחה שנאמר כי כבר רצה האלהים את מעשיך, ולא עוד אלא שמתאווים להם שנאמר וערבה לה' מנחת יהודה וירושלם כימי עולם וכשנים קדמוניות.

** נא לשמור על קדושת הגליון / מתוך מאגר פרוייקט השו"ת - אונ' בר-אילן**

ואמרו ז"ל אפי' עבר עבירה כל ימיו ועשה תשובה באחרונה מוחלין לו דכתיב ורשעת הרשע לא יכשל בה ביום שובו מרשעו, ועיי' רמב"ם הלכ' תשובה פ"א הלכה ג' ופ"ז הלכה ג' ואל ידמה וכו' ובהלכ' ו' תשובה מקרבת הרחוקים אמש הי' זה שני לפני המקום וכו' והיום הוא אהוב ונחמד ובהלכה ז"ן כמה מעולה מעלת התשובה וכו' מל"ז נראה כי אפי' עשה עבירה כ"פ ושנה בה כמה שנים מיד כשעשה תשובה ונותן אל לבו לשוב ועומד בתשובה מיד מוחלין לו והוא טהור מפשעים מקורב ואהוב לפני הרוצה וחפץ בתשובה ובתשובה אחת שב אל ה' ורפא לו, ונ"ל להעמיס זה בכוונת ר"ע במתני' יומר פ' יו"הכ כתיב מקוה ישראל ה' מה מקוה מטהר הטמאים וכו' וצ"ל מה הוא דמיון טהרת הקב"ה את ישראל למקוה. וגם מוצא תיבת מקוה פשוטו לשון קיווי. ונ"ל כי רצה ר"ע בזה כי תמיד ישראל מיחל ומקוה לה' גם כי רבו פשעים ועצמו עברו ראשם ורבו כמו רבו מ"מ מייחלים לה' כי יפדם מכל חטאתם ויטהרם מכל פשעים אפי' עבר עבירה כ"י ועשה תשובה לבסוף מוחלין לו ברגע האחרונה שעשה תשובה עומד טהור לפני ה' ומדמה מלתא דטהרה מפשעים כמו מקוה שמטהרת הטמאים אפי' היה משוקע בטומאות שנים רבות מיד כשיורד למקוה וטבל יוצא טהור וא"צ זמן זמנים לטהרתו מטומאתו, וגם כמו מי שטימא עצמו כ"פ א"צ טבילה כ"פ על כל טומאה וטומאה בפ"ע כן טהרת האדם לפני ה', וזוהי תקותן של ישראל קוה ישראל אל ה' יפדוהו מכל עונותיו ביום שובו מרשעו ואפי' הרבה לפשוע כ"י עושה תשובה באחרונה, וסיומא דקרא מושיעו בעת צרה כשרואה עצמו החוטא בעת צרה, מיצר לו ובוכה ומתחנן והיא עת צרה לו אז מושיעו ה', או יאמר אפי' עשה תשובה בעת צר לו לא יאמר ה' מדוע באת אלי בעת צר לך אם ישוב אז מקבלו, ולזה אמר כתוב עמו אנכי בצרה היינו כשעמו אנכי בעת צר לו אחלצוהו ואכבדהו כי טוב וסלת, ובתנאי אם עומד בתשובה עת צאתו מצרה לרווחה ויראה כי היתה הרווחה ולא הכביד לבו הגם שהתעורר לשוב מתוך צרה תשובתו מקובלת ורצוי לפניו ית"ש, ומובן בזה מקרא קודש בפ' וילך ואמר ביום ההוא הלא על כי אין אלקי בקרבו וכו' ואנכי אסתר וכו' ונתקשו המפרשים כיון שיתנו אל לב ויתוודו ויאמרו על כי אין אלקי בקרבי מצאוני הרעות האלה למה יסתיר ה' פניו, ועיי' רמב"ן, ולמ"ש מובן היטב כי יאמרו בעת ההיא בעת אשר מצאוהו הרעות רבות וצרות ביום ההוא דייקא יאמרו הלא על כי אין אלקי בקרבי וכו' ואח"כ יראו כי היתה הרווחה והכבד לבם ואנכי הסתר אסתיר פני בדין הוא שלא תקובל תשובה כזו עוד:

** נא לשמור על קדושת הגליון / מתוך מאגר פרוייקט השו"ת - אונ' בר-אילן**

משנה מסכת יומא פרק ח משנה ט

[*] האומר אחטא ואשוב אחטא ואשוב אין מספיקין בידו לעשות תשובה אחטא ויום הכפורים מכפר אין יום הכפורים מכפר עבירות שבין אדם למקום יום הכפורים מכפר עבירות שבין אדם לחבירו אין יום הכפורים מכפר עד שירצה חברו את זו דרש רבי אלעזר בן עזריה (ויקרא ט"ז) מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו עבירות שבין אדם למקום יום הכפורים מכפר עבירות שבין אדם לחבירו אין יום הכפורים מכפר עד שירצה את חברו אמר רבי עקיבא אשריכם ישראל לפני מי אתם מיטהרין מי מטהר אתכם אביכם שבשמים שנאמר (יחזקאל ל"ו) וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם ואומר (ירמיה י"ז) מקוה ישראל ה' מה מקוה מטהר את הטמאים אף הקדוש ברוך הוא מטהר את ישראל: סליק מסכת יומא

** נא לשמור על קדושת הגליון / מתוך מאגר פרוייקט השו"ת - אונ' בר-אילן**

שולחן ערוך אורח חיים הלכות יום הכפורים סימן תרו

סעיף א

א' עבירות שבין אדם לחבירו אין יום הכיפורים מכפר עד שיפייסנו; {א} אפילו לא הקניטו אלא בדברים, (א) צריך (ב) לפייסו; {ב} ואם אינו מתפייס בראשונה, * (ג) א יחזור וילך פעם שנייה ושלישית, ובכל פעם יקח עמו שלשה אנשים, (ד) ואם אינו מתפייס בשלשה פעמים (ה) ב אינו זקוק לו. (מיהו יאמר אח"כ (ו) לפני י' שבקש ממנו א' מחילה) (מרדכי דיומא ומהרי"ל); <א> ואם ג הוא (ז) רבו, צריך לילך לו כמה פעמים עד שיתפייס. הגה: {ג} והמוחל (ח) לא יהיה אכזרי מלמחול (מהרי"ל), ד <ב> אם לא שמכוון (ט) א לטובת המבקש (י) מחילה (גמרא דיומא); <ג> ואם הוציא עליו שם רע, (יא) ה אינו צריך למחול לו. (מרדכי וסמ"ג והגה"מ פ"ב מהלכות תשובה ומהרי"ו).

סעיף ב

(יב) ואם מת (יג) אשר חטא לו, (ב) מביא י' בני אדם ומעמידם (יד) ז על קברו ואומר: חטאתי לאלהי ישראל ולפלוני זה (טו) שחטאתי לו, (ונהגו לבקש מחילה בערב יום כפור מרדכי דיומא).

** נא לשמור על קדושת הגליון / מתוך מאגר פרויקט השו"ת - אונ' בר-אילן**

1. אינו אף נכנס בגין איש ארבעה - מי אינו האין ארבעה.
2. אינו אף אכזרי מלמחול, ואיך ען גמרא?
3. אינו אף אכזרי מלמחול, ואיך ען גמרא?

שולחן ערוך אורח חיים הלכות יום הכפורים סימן תרז

סעיף א

ג' צריך להתודות במנחה (א) א א"י {א} קודם סעודה המפסקת. הגה: (ב) ויחיד אומר אחר שגמר תפלתו, וש"צ (ג) אומר ב"כ (ד) בתוך התפלה (טור).

סעיף ב

(ה) <א> ב'י {ב} אין צריך לפרט החטא; ב ואם רצה לפרט, (ו) [ב] <ב> הרשות בידו; ואם מתודה (ז) ג בלחש, נכון לפרט (ח) החטא. הגה: אבל כשמתפלל בקול רם, או ש"צ כשחוזר התפלה, (ט) אין לפרט החטא; ומה שאומרים על חטא בסדר א' ב' <ג> לא מקרי פורט, {ג} הואיל והכל אומרים בשוה אינו אלא כנוסח התפלה (ד"ע).

** נא לשמור על קדושת הגליון / מתוך מאגר פרוייקט השו"ת - אונ' בר-אילן**

אני מודע: "אשר באנו בליל הזה" אדם אמרו לו ע"כ אלו

הלכה ה

ושבח גדול לשב שיתודה ברבים ויודיע פשעיו להם ומגלה עבירות שבינו לבין חבירו לאחרים ואומר להם אמנם חטאתי לפלוני ועשיתי לו כך וכך והריני היום שב ומתנחם, וכל המתגאה ואינו מזדיע אלא מכסה פשעיו אין תשובתו גמורה שנאמר מכסה פשעיו לא יצליח, במה דברים אמורים בעבירות שבין אדם לחבירו אבל בעבירות שבין אדם למקום אינו צריך לפרסם עצמו ד ועזות פנים היא לו אם גילם, אלא שב לפני האל ברוך הוא ופורט חטאיו לפניו ומתודה עליהם לפני רבים סתם וטובה היא לו שלא נתגלה עונו שנאמר אשרי נשוי פשע כסוי חטאה. +/השגת הראב"ד/ במה דברים אמורים בעבירות שבין אדם לחבירו. * א"א וכן עבירות המפורסמות ומגולות אע"פ שאינן עם חבירו שכמו שנתפרסם החטא כך צריך לפרסם התשובה ויתבייש ברבים. +

** נא לשמור על קדושת הגליון / מתוך מאגר פרוייקט השו"ת - אונ' בר-אילן**

שאם לא יעשה לו גם תשרף ידר, ותהא כונתו לטוב כאשר תהא, והוא הדין בחטא שכיין אדם לחבירו.

וכן הוא אפי' כמי שגורם צער לחבירו בלא שיתכוין כלל, ולא ימלט מן העונש החמור הבא על כין אדם לחבירו, וכמו שמצינו בגמ' (כתובות ס"ב ב') "רב רחומי הוה רגיל דהוי אתי לביתי כל מעלי יומא דכפורי, (ובמאמר המוסגר, דוקא בערב ליהכ"פ עזב את רבו ואת ישיבתו וחזר לביתו, כי כאמור ביום זה על האדם להשגיח ולתקן כל עניניו בין אדם לחבירו), יומא חד משכתי שמעתתי, הוי מסכיא רביתו (היתה אשתו מצפה), השתא אתי השתא אתי, לא אתא, חלש דעתה אחית דמעתי מעיני, הוה יתיב באיגרא (הי' רב רחומי יושב בעליה), איפחית איגרא מתותלי ונח נפשי". והרי שלא בכונה נתאחר רב רחומי דמשכי שמעתתי, ואעפ"כ מאחר שגורם לאשתו חלישות הדעת, נח נפשי. וע' מש"כ במאמר הנ"ל שאף מיכין אנו למדים כי חומר הדין שעל כין אדם לחבירו אינו עונש גרידא, אלא כאש אוכלת הוא, שהרי במקרה דנן נפגעה מן העונש אשתו של רב רחומי יותר מכולם, שאם על איחור קצת "אחית דמעתי מעיניה" וחלשה דעתה, כנה סבלה בהגיע לאזניה בשורת איוב כי מת בעלה ולא יבא עוד לביתו לעולם, וא"כ מדוע נענש רב רחומי במיתה, אלא שלא הי' הדבר עונש אלא מדרך הטבע, שהטבע הכורא יח' בעולם שכל הפוגע בחבירו כאילו הפיל עצמו לתוך כבשן האש.

ויתר על כן, אפי' לא פגע בעצמו בחבירו ולא גרם לפגיעה אלא שעל ידו נפגע אדם הרי"ז כאילו פגע בעצמו בחבירו. וכן מצינו בר' יוחנן דרב כהנא, (ב"ק קי"ז) "רבי יוחנן גנרא סבא הוה ומטרחי גביני, (גבות עיניו גדולים ומכסים עיניו, רש"י), אמר להו דלו לי עיני ואחזייה לרב כהנא וכו', הזא דפרטיי שפוחתי (ראה ר' יוחנן שנקרעה שפתו של רב כהנא עיני מכה), סבר אחור המחייך בי, חלש דעתי, ונח נפשי (של רב כהנא), יעו"ש. ומה מבהיל הדבר, שהרי רב כהנא לא הי' אשם כלל במה שטעה בו ר' יוחנן, ומ"מ מאחר שהי' רב כהנא בחינת ה"מקום" שבו חלשה דעתו דר' יוחנן, אף הוא נכזה קשה, (וע' עוד בילקוט וישב רמז קמ"ג "בנימין גרם לשבטים לקרוע והיכן נפרע לו כשושן הבירה, ויקרע מרדכי את בגדיו", וע' מאמר הנ"ל מש"כ נזה). וכענין זה אמרו חז"ל (ילקוט בראשית רמז ו') "מפני מה לא נאמר כי טוב בשני, צפה הקב"ה, משה קרוי טוב ועתיד ליטול את שלו מעל ידי המים, לפיכך לא כתב בהן כי טוב", פ"י מפני שעתיד מרע"ה להתקל עי"י המים, הי' מי מרובה, לכן לא נאמר בבריאיתם כי טוב, ואעפ"י שהמים הם חלי בפש בעולם, ומה אשם במצא בהם כמי מריבה, וכי המים גרמו לכן, אלא מאחר שהיו המים ה"מקום" והגורם שעל ידם היתה הזקלה למרע"ה, אינן ראויים שיאמר עליהם בבריאיתם "כי טוב".

וכן אנו מוצאים ביעקב אבינו שציוה ליוסף "אל בא תקברני במצרים, שלא יעשוני ע"ז, שכשם שנפרעין מעובדי ע"ז כך נפרעין ממנה, שבא' וככל אלוהי מצרים אעשה שפטים", (ילקוט דוחי רמז קנ"ו). אם ח"ו ייעשה יעקב אבינו בחיר האבות לאחר מיתתו עבודה זרה, ע"כ יהי' נכלל בכלל הכתוב "ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים", ומה עשה יעקב שנשביל זה יהי' נידון בשפטים, אלא כל מי שנעשה

שולחן ערוך אורח חיים הלכות קריאת שמע סימן ס

סעיף א

א' ברכה שנייה: (א) א' אהבת עולם (הגה: א) א' וי"א אהבה רבה, (ב) וכן נוהגין בכל אשכנז, {א} ואינה פותחת בברוך, ב' מפני שהיא סמוכה לברכת יוצר אור. ואם היא פוטרת ברכת התורה ע"ל סי' מ"ז.

סעיף ב

ב' ב' קרא ק"ש בלא ברכה א' יצא י"ח ק"ש (ג) א ג' וחוזר וקורא [א] הברכות ב' בלא ק"ש. * ונ"ל שטוב לחזור ולקרות ק"ש (ד) עם הברכות.

סעיף ג

<א> ד' ב' סדר הברכות אינו מעכב, * ב שאם הקדים (ה) שנייה לראשונה (ו) יצא ידי חובת ברכות.

סעיף ד

* (ז) ג' ד' וי"א שאין מצות צריכות כוונה, * ה' ג' וי"א (ח) שצריכות כוונה * (ט) לצאת בעשיית אותה מצוה, * (י) ג' [ב] ז' וכן הלכה. } ←

סעיף ה

הקורא את שמע ולא (יא) כוון לבו בפסוק ראשון שהוא שמע ישראל, לא יצא ידי חובתו. והשאר, אם לא כוון לבו אפילו היה קורא בתורה, (יב) ז' או מגיה הפרשיות האלו בעונת קריאת שמע, ד' ת' יצא, והוא שכוון לבו בפסוק ראשון.

** נא לשמור על קדושת הגליון / מתוך מאגר פרויקט השו"ת - אונ' בר-אילן**

ילקוט שמעוני תורה פרשת ויקרא רמז תעט

רבי יוסי אומר אם נפשך לידע מתן שכרן של צדיקים לעתיד לבוא צא ולמד מאדם הקדמוני שלא נצטוה
אלא מצוה אחת בלא תעשה ועבר עליה ראה כמה מיתות נקנסו לו ולדורותיו ולדורות דורותיו עד סוף
כל הדורות וכי איזו מדה מרובה מדה טובה או מדת פורענות הוי אומר מדה טובה אם מדת פורענות
מועטת הרי כמה מיתות נקנסו לו ולדורותיו ולדורות דורותיו עד סוף כל הדורות, השב מן הפגול ומן
הנותר והמתענה ביום הכפורים על אחת כמה וכמה שמזכה לו ולדורותיו ולדורות דורותיו עד סוף כל
הדורות, רבי עקיבא אומר הרי הוא אומר על פי שנים עדים או שלשה אם מתקיימת עדות בשנים למה
פרט לך הכתוב שלשה אלא להביא השלישי להחמיר עליו לעשות דינו כיוצא באלו, אם כך ענש הכתוב
את הנטפל לעוברי עבירה על אחת כמה וכמה שישלם שכר לנטפל לעושי מצוה כעושה מצוה, רבי
אומר הרי הוא אומר ואשר יבא את רעהו ויער לחטוב עצים ונדחה ידו בגרזן לכרות העץ ונשל הברזל
מן העץ ומצא את רעהו ומת הוא ינוס קבע הכתוב פקוח נפש למי שבא לידו ספק נפש ולא ידע, אמור
מעתי המגבה את הצדקות והמפרנס את העניים והגומל חסדים. עאכ"ו תנתן לו נפשו. רבי אלעזר בן
עזריה אומר הרי הוא אומר כי תקצור קצירך בשדך ושכחת עומר בשדה לא תשוב לקחתו לגר ליתום
ולאלמנה יהיה למען יברכה ה' אלהיך קבע הכתוב ברכה למי שבא לידו מצוה בלא ידיעה, אמור מעתי
היתה סלע צחורה לו בכנפיו ונפלה ממנו מצאה עני ומתפרנס בה הרי הכתוב קובע לו ברכה כשוכח
עומר בתוך שדהו:

מעשה בחסיד אחד ששכח עומר אחד בתוך שדהו ואמר לבנו צא והקרב עלי פר לעולה ופר לזבחי
שלמים א"ל אבא מה ראית לשמוח במצוה זו יותר מכל מצות האמורות בתורה, א"ל כל מצות שבתורה
נתן לנו לדעתנו וזה שלא לדעתנו אלו עשינו ברצון לפני המקום לא באת מצוה זו לידנו הרי הוא אומר
כי תקצור קצירך וגו' קבע לו הכתוב ברכה, והלא דברים קל וחומר אם מי שלא נתכוון לזכות וזכה
מעלה עליו כאלו זכה המתכוון לזכות וזכה עאכ"ו, כיוצא בו ואם נפש אחת תחטא בשגגה [ד, כז]
והרי דברים ק"ו ומה אם מי שלא נתכוון לחטוא וחטא מעלין עליו כאלו חטא המתכוון לחטוא וחטא
עאכ"ו, כיוצא בו אישה הפרם וה' יסלח לה באשה שהפר לה בעלה והיא לא ידעה הכתוב מדבר שהיא
צריכה כפרה וסליחה, וכשהיה ר"ע מגיע למקרא זה היה בוכה ומה מי שנתכוון לעלות בידו בשר חזיר
ועלה בידו בשר טלה צריך כפרה וסליחה, המתכוון לעלות בידו בשר חזיר ועלה בידו בשר חזיר על
אחת כמה וכמה, כיוצא בו אתה אומר (והוא) [ולא] ידע ואשם ונשא עונו ומה אם מי שנתכוון לעלות בידו
בשר כשב ועלה בידו בשר חזיר כגון חתיכה ספק של חלב ספק של שומן ונשא עונו, מי שנתכוון לעלות
בידו בשר חזיר ועלה בידו בשר חזיר על אחת כמה וכמה,

** נא לשמור על קדושת הגליון / מתוך מאגר פרוייקט השו"ת - אונ' בר-אילן**

שאלת למה אין מברכין על המצות כולן כגון המלוה את חברו והטוען עמו וכיוצא בהן.

תשובה זו שאלה עמוקה ודבר שעמדו עליו הראשונים זצ"ל ונסתבכו בו הרבה מפני מה מברכין על מקצתן ואין מברכין על כולן ואי זו שמברכין עליה ואי זו שאין מברכין עליה. ואין הענין תלוי בטעם אחד שאתן לך כלל אחד בהם. אלא כל מצוה שאין בה מעשה אין מברכין עליה כגון השמטת כספים וכיוצא בהן. וכן אין מברכין על מצוה שאינה תלויה כולה ביד העושה. מפני שאפשר שלא יתמצה בה חברו ונמצא מעשה מתבטל. כגון מתנות עניים והלוואת הדלים ונתינת צדקה והעניקה וכיוצא בהם. וכן על דבר שהוא מסור לבית דין כגון עשיית הדינין שמא לא יקבלו בעלי דין את דעתו. וכן כל מצוה שהיא באה מתוך עברה כגון השבת הגזלה וחזרת הרבית שלא צונו לגזול כדי להשיב וליקח את האם כדי שנחזור ונשלח אותה ועל כיוצא באלו. וכן מתנות כהונה אין מברכין על נתינתן דאין הישראל נותן משלו אלא שהשם יתברך זכה אותן לכהן ומשלחן גבוה קא זכו. ונתינת שקל בשנה כיוצא בו וכדכתיב (דברי הימים א כט) כי ממך הכל ומידך נתנו לך. אבל על פדיון הבן ועל הפרשת חלה ומעשרות מברך מפני שאינו מברך על הנתינה אלא על ההפרשה ועל הפדיון שתלויין בו. ואין מברכין על מצוה שעיקרה אינה מצוה כגון חליצה ויבום שהעיקר משום פריה ורביה והיא אינה מצוה על פריה ורביה. וכן על הגרושין משום דיש מקצת הגרושין שהן בעברה כגון שלא מצא בה דבר עברה ומגרשה ששנוי המשלח. ואף על פי שיש מצוה במקצתן כגון אותן נשים שנשא בעברה שמצוה לגרשן לא פליגי רבנן לגרושין שיברך במקצת הגרושין ולא יברך במקצתן. וכן אין מברכין על מיתות בית דין לפי שהשם יתברך חס על בריותיו ואינו חפץ במיתתן של רשעים ולפיכך אין מברכין עליהן. וכענין שאמר שאלו אומרין הלל בראש השנה מפני שהוא יום הדין. וכדאמרינן באין מפסיקין בקללות לפי שאין אומרין ברכה על הפורענות. וכן על ביקור חולים ותנחומי אבלים והבאת שלום בין אדם לחברו מפני שהן תלויות ביד אחרים דדילמא לא מקבלי מיניה ובידם לעקור ממנו מצוה זו. ומנ"ל = ומנא לן = דלא מברכין על מצוה הבאה בעברה דתני רבי אליעזר בן יעקב הרי שגזל סאה של חטים טחנן ואפאן וכו' עד (תהלים י) בוצע ברך נאץ ה'. וקאמר רבא טעמיה דרבי אליעזר בן יעקב משום דהוה ליה מצוה הבאה בעברה. ומנא לן דכל מצוה שאפשר למיעקרא אע"ג דהשתא לא מיעקרא כמאן דמיעקרא דמיא. דתנן בפרק אלו נערות (דף ל"ט) כיצד שותה בעציצו אפילו חגרת אפילו סומא וכו' עד שאינה ראויה לבא עליה שאינו רשאי לקיימה שנא' (דברים כב) ולו תהיה לאשה אשה הראויה לו. ואמרינן עלה בגמרא וניתי עשה ונדחה לא תעשה אמר ליה היכא אמרינן אתי עשה ודחי לא תעשה כגון מילה בצרעת דלא אפשר דלא לקיומה לעשה. אבל אי אמרה דלא בעינא לה מי איתיה לעשה כלל. אלמא כיון דאפשר למיעקריה לעשה אף על גב דאכתי לא עקרה ליה הוה ליה כמאן דליתיה. דהא לא קביעא הואיל ומשום הנאה דילה חייביה רחמנא למינסבא וכיון דאמרה לא בעינא לה להאי הנאה איעקר ליה מצות עשה שבהם. וגמרינן מינה למורא וכבוד אב ואם ועמידה בפני רבו הואיל ואפשר למיעקריה להאי עשה דידהו שהרב שמחל על כבודו וכבודו מחול. ומנא לן דמתנות כהונה אין מברכין עליהו. משום דאמרינן דכהנים משלחן גבוה קא זכו. וגבי דהוא ממתנות כהונה נמי אמרינן קנאו השם ונתנו לכהנים וכדמברר בבבא קמא. דשמעינן מינה דמאן דיהיב מתנות כהונה לא יהיב ליה מדידיה אלא דרחמנא נינהו כדכתיב (במדבר י"ח) ואני הנה נתתי לך את משמרת תרומתי. וכך השיב הרב רבי יוסף אבן פלט זכרוננו לברכה להרב רבי אברהם ב"ר דוד.

** נא לשמור על קדושת הגליון / מתוך מאגר פרוייקט השו"ת - אונ' בר-אילן**

אדם כן לקח - וכו' אע"פ
-1-
דק נהני אד קאמ - אין הלכה
עם הדין שאלו. כיון דהוי קנין - הלכה
ולא הוי כמאן דקנין

- (יד) וַיִּשָׁב יוֹסֵף מִצְרָיִמָה הוּא וְאֶחָיו וְכָל־הָעֲלִיִּים אִתּוֹ לִקְבֹּר אֶת־אָבִיו אַחֲרֵי קִבְרוֹ אֶת־אָבִיו:
 (טו) וַיֵּרְאוּ אֶחָיו־יוֹסֵף כִּי־מֵת אָבִיהֶם וַיֹּאמְרוּ לוֹ יִשְׁטַמְנוּ יוֹסֵף וְהַשָּׁב יֹשִׁיב לָנוּ אֶת כָּל־הָרָעָה אֲשֶׁר גָּמְלָנוּ אֹתוֹ:
 (זז) וַיֵּצְאוּ אֶל־יוֹסֵף לֵאמֹר אָבִיךָ צִוָּה לִפְנֵי מוֹתוֹ לֵאמֹר:
 (יז) כֹּה־תֹאמְרוּ לְיוֹסֵף אֲנָּא שָׂא נָּא פְּשַׁע אַחִיךָ וּמִסָּאֲתָתְךָ כִּי־רָעָה גָּמְלוּךָ וְעַתָּה שָׂא נָּא לְפָשַׁע עַבְדֶּי אֱלֹהֵי אָבִיךָ וַיִּבְרַךְ יוֹסֵף בְּדַבְרָם אֵלָיו:
 (יח) וַיֵּלְכוּ גַם־אֶחָיו וַיִּפְּלוּ לִפְנֵי וַיֹּאמְרוּ הִגְנוּ לָךְ לַעֲבָדִים:
 (יט) וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יוֹסֵף אֶל־תִּירְאוּ כִּי הִתַּסַּת אֱלֹהִים אֵנִי:
 (כ) וְאַתֶּם חֲשַׁבְתֶּם עָלַי רָעָה אֱלֹהִים חֲשַׁבָה לְטֹבָה לְמַעַן עֲשֶׂה כִּי־אִם הִזָּה לְהַחֲיִית עַם־רַב:
 (כא) וְעַתָּה אֶל־תִּירְאוּ אֲנֹכִי אֲכַלְכֵּל אֶתְכֶם וְאֶת־טַפְכֶּם וַיִּנַּחֵם אוֹתָם וַיְדַבֵּר עַל־לֵבָם:

** נא לשמור על קדושת הגליון / מתוך מאגר פרוייקט השו"ת - אונ' בר-אילן**

יט) כי התחת אלהים וגו' פירוש אם אתם חייבים עונש על הדבר אלהים שופט ולא אקום ולא אטור. וטעם שלא מחל להם, אפשר לצד שבני נח אין הדבר תלוי במחילתם כי יחטא אדם לחבירו כמו שתאמר גזלו ומחל הנגזל אינו פטור הגזלן ממיתה, או אפילו ישראל אם גנב ישראל ומכרו אין ביד הנגב לפוטרו לגנב ממות. ואמר עוד להם כי יש לדון להם משפט זכות:

(כ) ואתם חשבתם וגו' אלהים חשבה לטובה. והרי זה דומה למתכוון להשקות חבירו כוס מות והשקהו כוס יין שאינו מתחייב כלום והרי הם פטורים וזכאים גם בדיני שמים:

** נא לשמור על קדושת הגליון / מתוך מאגר פרויקט השו"ת - אונ' בר-אילן**

אור החיים בראשית פרק לח פסוק כו

(כו) צדקה ממני. לפי מה שכתבנו למעלה כי מה שפסקו דינה לשריפה היה לצד שבית דינו של שם גזרו על זנות הגוי אחר שנתגלה שעם יהודה זנתה היא יותר צדקת מיהודה כי יהודה לא ידע כי כלתו היא ובחזקת גויה היתה ובא עליה ועבר על גזירת בית דינו של שם והוא אומרו צדקה ממני. וזה הוא שיעור הכתוב צדקה בדבריה וממילא צדקה בדינה ועוד לה שהיא יותר ממני בצדקות מטעם שכתבתי. ולא נתחייב יהודה על הודאתו שבא עליה בחזקת גויה כיון שכפי האמת לא גויה היתה, ודבר זה דומה למתכוין לאכול חתיכת חלב ועלה בידו חתיכת שומן. ואם תאמר סוף כל סוף בשעת מעשה שבחזקת גוי' בא עליה למה עבר על גזירת בית דין. לזה כבר תרצו רז"ל (ב"ר פ' פ"ה) כי מה' מצעדי גבר ותקן עלילות להוציא לאור תעלומות. וצא ולמד מה שפירשנו בפרשת ויחי בפסוק (מ"ט ט') גור אריה וגו':

שמעון
כתבתי

** נא לשמור על קדושת הגליון / מתוך מאגר פרוייקט השו"ת - אונ' בר-אילן**

עמוד מיקורו בשנת ה'תשנ"ב - גור אריה שנת א"י.

רמב"ם הלכות נדרים פרק יב הלכה יח

שמע האב או הבעל ושתק כדי לצערה אע"פ שלא היה בלבו לקיים נדרה הואיל ועבר היום ולא הפר ולא בטל נתקיימו נדריה, נדרה והפר לה האב או הבעל והיא לא ידעה שהפר ועברה על נדרה או על שבועתה בזדון הרי זו פטורה ואע"פ שנתכוונה לאסור הואיל ונעשה ההיתר פטורה ועל זה נאמר וה' יסלח לה כי הניא אביה אותה, ומכין אותה מכת מרדות מפני שנתכוונה לאיסור.

** נא לשמור על קדושת הגליון / מתוך מאגר פרוייקט השו"ת - אונ' בר-אילן**

שו"ת אגרות משה יורה דעה חלק ב סימן ו

בשוחט שרצה לקבל משרה בביה"כ של קאנסערוואטיוון אך לא קבלוהו ומתנהג עתה כשורה מה דינו
י"ז אדר שני תשכ"ה מע"כ ידידי הרה"ג ר' מיכאל שיק שליט"א.

הנה בדבר השוחט אשר כתר"ה לא הניח את בני קהלתו לקנות בשר מהחנות אשר שוחט שם באשר
שהלך לבחינה למשרת חזנות לשבת אחת בביכ"נ של הקאנסערוואטיוון יפה עשה, אף שלא ברור
לאוסרו מן הדין אם הוא מוחזק לשומר תורה וזהיר במצות מטעם שאולי לא ידע חומר האיסור, מ"מ
ודאי מן הראוי והנכון שלא לאכול משחיטתו כאשר עשה כתר"ה. אבל עתה שמעידים אליו שני רבנים
שומרי תורה (ארטאדאקסים) שעתה נוהג כשורה, יש לסמוך על זה מאחר שעדיין לא נעשה עברייין
ממש אף שהיה זה משום שלא רצו לקבלו מאחר דעבירה בפועל הא עכ"פ לא עשה אף אם ידע חומר
האיסור. ומשמע שלדינא לא נפסל אדם לעדות כשנתכוין לעבור על איסור דאורייתא ונזדמן שלא עבר,
כהא דנתכוין לאכול בשר חזיר ועלה בידו בשר טלה שמה שלא עשה האיסור לא היה מפני שלא רצה
לעשות במעשה, דהא לפי מחשבתו עשה מעשה האיסור ממש שאכל בשר חזיר כיון שנדמה לו על
בשר הטלה שהוא בשר חזיר, שגרע זה ממחשבה בעלמא לעשות איסור ולא נזדמן לו, שאפשר שאם
יזדמן לו יתחרט ממחשבתו ולא יעשה, אבל בחשב שהוא בשר חזיר ומ"מ אכל הרי עשה גם במעשה
כמחשבתו, ומ"מ לא היה נפסל לעדות כיון דעכ"פ לא עבר העבירה בפועל ממש. דהא בנזיר דף כ"ג
ובסוף קידושין באשה שהפך לה בעלה ולא ידעה וחשבה שהיא נזירה כנדרה ועברה והיתה שותה יין
ומיטמאה למתים שנאמר קרא שצריכה כפרה וסליחה בכה רבי עקיבא, ואם נחשבה כעברייין ממש
שביאש כה"ג היה נפסל לעדות לא היה שייך לבכות ע"ז, אלא ודאי לא נחשב כעברייין בזה שרצה וגם
עשה מעשה כרצונו בדמיונו שעובר העבירה אם אך לא עבר עכ"פ מצד מניעה מאחרים או מחמת
שטעה שהוא עבירה וכדומה, וכל שכן בעובדא כזו שרק רצה ולא נזדמן לו לעבור אף שהוא מצד מניעת
אחרים שאין להחשיבו כעברייין, לכן אף שמן הראוי להחמיר שלא לאכול משחיטת שוחט כזה, מ"מ סגי
לן לסמוך על מה שרואין שמתנהג כשורה שלא להחמיר שוב. ולכן כיון שיש צורך לקהל הסמוך
שכתר"ה לא ימנע לקהלתו מליקח משחיטתו יש לו לעשות בקשת הרבנים. אבל מכיון שבעל החנות
אשר השוחט שם אינו נאמן בעצמו ואין שם משגיח תמידי, והשוחט רוצה להתחייב שהוא ישגיח על
העופות שישחטו עבור קהלתו ודאי יש לכתר"ה לעשות כן. וגם טוב שכתר"ה עצמו יבא לפרקים לעמוד
על השוחט מתחלת השחיטה עד אחר המליחה והעמדת סימנים מכיון שהיה נחשד בעיני כתר"ה,
וכאשר יראה כתר"ה שמדקדק להעמיד הסכין כראוי ולשחוט כראוי ולבדוק העופות ולמולחם כראוי לא
יצטרך שוב לעמוד עליו. ידידו מברכו בחג כשר ושמח, משה פיינשטיין

** נא לשמור על קדושת הגליון / מתוך מאגר פרוייקט השו"ת - אונ' בר-אילן**

משה פיינשטיין

חפץ חיים לשון הרע כלל ד אות יא

יא. ודע עוד עיקר גדול בענינים אלו, אם אחד רוצה להכניס את חברו בעניניו כגון לשכרו למלאכתו או להשתתף עמו או לעשות שידוך עמו וכל כהאי גוונא, אפילו לא שמע עליו עד עתה שום רעה, אפילו הכי מותר לדרוש ולחקור אצל אנשים על מהותו וענינו, אף דיכול להיות שיספרו לו גנותו אפילו הכי מותר, כיון דגנותו לטובת עצמו לבד כדי שלא יצטרך אחר - כך לבוא לידי היזק ולידי^(מד) מצה ומריבה וחילול השם ח"ו. אך נראה לי שצריך שיודיע למי ששואל מאתו עליו שרוצה לעשות שידוך עמו או כל עניני השתתפות וכנ"ל, ובזה לא יהיה עליו שום חשש איסור לא מפני שאלתו שהוא אין מתכוין לגנותו רק לטובת עצמו כאשר ביארנו (אך יזהר שלא יאמין את תשובתו בהחלטה מפני קבלת לשון הרע רק דרך חשש בעלמא לשמור את עצמו) וגם אין לו שום איסור מפני תשובת חברו דנימא דעבר בזה על לפני עור לא תתן מכשול, כי אף אם יספר עליו חברו את עוצם גנותו אין הוא עושה בזה איסור גם - כן כיון שגם הוא אינו מתכוין בתשובתו לספר גנותו של חברו רק הוא אומר האמת בכדי להיטיב עם זה השואל מאתו עצה בענין זה כאשר ביארנו במקום אחר דזה מותר מן הדין, אך מאוד יזהר שלא לגזם את הדבר יותר מכפי שהוא יודע את בירור הדבר, ועוד איזה פרטים הנצרכים לזה, ועיין לקמן בכלל ט' בהלכות רכילות מענין זה. אבל אם לא יודיע לחברו את סיבת דרישתו, ויעשה עצמו כמתנכר, כדי שיודע לו בטוב מהותו של אותו האיש, נראה פשוט דעובר בזה על לפני עור, שעל ידו יעשה חברו איסור אם יספר עליו דברים של דופי אפילו אם אמת הוא, כאשר ביארנו במקום אחר דאיסור לשון הרע הוא אפילו על אמת לכל הפוסקים, ולא ניתן להאמר רק אם מכין שעל ידי סיפורו בגנותו^(מה) יצמח מזה טובה לאחר אבל בלאו הכי לא, ואף שעל ידי ספורו נסבב טובה לאחר מכל מקום^(מו) הוא לגנותו התכוין על - כן צריך לעשות כמו שכתבנו*.

** נא לשמור על קדושת הגליון / מתוך מאגר פרוייקט השו"ת - אונ' בר-אילן**

בשם הוי"ח - י"א א"טו זל"ק נמ"ו
 ק"א זל"ק נמ"א א"ג.

רמב"ם הלכות שבת פרק ב הלכה טז

מפקחין פיקוח נפש בשבת ואין צריך ליטול רשות מבית דין, והמקדים להציל הנפש הרי זה משובח, כיצד ראה תינוק שנפל לים פורש מצודה ומעלהו ואע"פ שהוא צד הדגים עמו, שמע שטבע תינוק בים ופרש מצודה להעלותו והעלה דגים בלבד פטור מכלום, נתכוין להעלות דגים והעלה דגים ותינוק פטור אפילו לא שמע שטבע הואיל והעלה תינוק עם הדגים פטור. א"א הנך מילי פלוגתא דרבה זרבא ניהו במנחות (סד) זרבא לקולא דאמר זיל בתר מעשיו והוא פסק כרבא אע"ג דתלמיד הוא לגביה דרבה. +

** נא לשמור על קדושת הגליון / מתוך מאגר פרוייקט השו"ת - אונ' בר-אילן**

ח. הנה בעיקר הדין המבואר במס' נזיר בנתכוין לדבר איסור ועלה בידו דבר היתר חייב מכות מרדות אמנם במנחות דף ס"ד אי' פלוגתא בזה רבה ורבא בנתכוין להעלות דגים והעלה דגים ותינוק. ולגירסא דידן ס"ל לרבה פטור זיל בתר מעשיו ורבא ס"ל חייב זיל בתר מחשבתו וגירסת הראב"ד פ"ה משבת דרבא ס"ל פטור ורבה ס"ל חייב. ומשמע דלמ"ד פטור אין כאן שום חיוב ואף מכות מרדות כשעשה במזיד פטור. נ"ל הטעם דשם בנתכוין לדבר עבירה ועשה מצוה פטור לגמרי משא"כ בנתכוין לדבר עבירה ועשה דבר הרשות חייב מכות מרדות ועיין בר"ן סוף פ' האורג שחילק ג"כ בין דבר מצוה לדבר הרשות. ובהכי מיושב מה דקשה לי קו' גדולה לגירסת הראב"ד דרבא ס"ל פטור זיל בתר מעשיו והרי רבא גופי' ס"ל בפסחי' כ"ה ע"ב בלא אפשר וקמכוין דאף לר"י אסור דמתכוין כשאין מתכוין לקולא ל"א ולר"ש בין לאביי בין לרבא אסור. הרי דשם המעשה מותרת דלא אפשר והכוונה משוי' לי' איסורא. והרי רבא ס"ל זיל בתר מעשיו. ובכאן המעשה הוא מותרת להנ"ל ניחא דדוקא בעביד מצוה ס"ל לרבא זיל בתר מעשיו משא"כ לדבר הרשות. ובהכי אולי יש ליישב מה שהקשה לי חכם אחד באור החיים סוף פרשת ויחי במקרא דאתם חשבתם עלי רעה של הרי זה דומה למתכוין להשקות חבירו כוס מות והשקהו כוס יין שאינו מתחייב כלום והרי הם פטורים וזכאים הם גם בדיני שמים. והדברים תמוהין דהרי בנתכוין לאכול בשר חזיר ועלה בידו בשר טלה צריך כפרה וילפינן מקרא דאשה הפרם וד' יסלח לה. ואיך כ' שהם פטורין וזכאים גם בדיני שמים. להנ"ל י"ל כמו דבעבירה לשמים כשנתכוין לעבירה ועשה מצוה פטור וא"צ כפרה. ה"ה כשנתכוין להרע לחבירו ועשה לו טובה פטור וזכאי אף בדיני שמים ולפמ"ש נכונים דברי הלבוש יו"ד סי' קנ"ז שכל מי שהעלה לבו טינא תוכל אשתו לבא אליו להטעותו באופן שיהא סבור שבא על הערוה ושרי וזה תמוה דהרי צריך כפרה שנתכוין לבשר חזיר והיא עוברת אלפני עור. ומכשילתו. להנ"ל ניחא דכיון שהוא עושה מצוה א"צ כפרה. [והנה בדברי האור החיים י"ל עוד לפמ"ש בספ' דעת קדושים להגאון בעה"מ ושב הכהן דרוש א' דאף דבעבירות שבין אדם לחבירו אין יו"כ מכפר מ"מ אם לא חטא רק במחשבה מיקרי זאת בין אדם למקום ויו"כ מכפר ע"ש. א"כ הן הן הדברים כיון דל"ה רק מחשבה לרעה כבר כיפר יו"כ]

** נא לשמור על קדושת הגליון / מתוך מאגר פרויקט השו"ת - אונ' בר-אילן**

שנגרם לחבירו בזה אין צריך סליחה אם
בסופו של דבר לא נגרם לו כל נזק.

ועוד י"ל בזה, עפ"י מה שנראה ברור
דהמושיט לחבירו כוס של סם המות
וחבירו שתה ומת אין המושיט חייב משום
רציחה דהוי גרמא, ואין הגורם מיתה נהרג
כפי שגם גרמא בניזיקין פטור, ואף שיש בו
איסור מדאורייתא אין זה אלא משום
התוצאה אבל מעשה אין כאן אלא גרמא
ואינו חייב בבי"ד, וא"כ י"ל כיון דאף אילו
נותן לחבירו כוס סם המות אין בו מעשה
אלא תוצאה בלבד, אם נמצא יין וגם
תוצאה לא היתה כאן, אין צריך סליחה
וכפרה, דהרי מעשה אין כאן ותוצאה אין
כאן ודו"ק.

אך לא אכתד דלענ"ד כל הדרכים האלה
דוחקים הם ובאמת תמוהים דברי
האוה"ח הק' ולולי דבריו ודאי נראה דגם
המושיט לחבירו כוס סם מות ונמצא יין
צריך סליחה וכפרה כמו בהתכוין לאכול
חזיר ואכל בשר טלה ואפשר דגם האוה"ח
מודה בזה אלא שרצה לומר דעונש גמור
אין בו אלא קפידא ופגם שצריך עליו
סליחה וכפרה ודו"ק היטב.

מעשה עבירה, וראיתי בחת"ס על התורה
שכתב דאף שאין מחשבה במעשה מ"מ
נענש אף על מחשבה רעה, אך לכאורה
מבואר בקידושין שם דאין עונש כלל על
מחשבה רעה ולא רק שאינו כמעשה, ודחו

בידו מצוה, דאם בסופו של דבר נעשה
מצוה אין צריך סליחה כלל ולכן אם נתן
לחבירו יין וגמל עמו חסד אי"צ כפרה על
רצונו להשקותו סם המות וכן באחי יוסף
שבסופו של דבר עשו מצוה להחיות עם
רב, וכ"כ מו"ר בשו"ת דברי יציב יו"ד
ח"א סי' ס"ז עי"ש.

אך מלבד הדוחק לומר דנתינת יין לחבירו
הוי מצוה דאטו משמע מלשון האו"ח
דנתן יין לעני או לחולה, גם בסברא זו יש
לפקפק דהלא הסליחה והכפרה הוא צריך
משום מחשבת החטא שחרש בלבו ובמה
יתוקן פגם זה ע"י המצוה שעשה שלא
במתכוין ואף אם מגיע לו שכר על מצוה
זו, יקבל שכרו על מעשה המצוה ויענש על
מחשבת החטא ובמה יכופר עונו.

ואפשר שחלוקים בזה עבירות שבין אדם
לחבירו מעבירות שבין אדם
למקום, ורק בעבירות שבין אדם למקום
שעיקרן בעצם המעשה חידשה התורה
דמתכוין לעבור על נדרו ולא ידע שהנדר
הותר או המתכוין לאכול חזיר ועלה בידו
טלה צריך סליחה אבל בעבירות שבין אדם
לחבירו שכל ענינם בתוצאת המעשה ובנוק

ובעיקר דברי חז"ל נתקשו דהלא אמרו
בקידושין ל"ח ע"ב דמחשבה
רעה אין הקב"ה מצרפה למעשה, ובני"ד
שנמצא בשר טלה ונמצא שבעלה היפר
נדריה אין כאן אלא מחשבה רעה ואל

העון נכנס פנימה. ומטעם זה "שכר מצוה כהאי עלמא ליכא" מפני שהם לפניו יתברך, והיאך יתן לו ממה שלפניו שכר רוחני בעולם גשמי, ויהי כל העולם אינו כדאי למצוה אחת ולקורת רוח אשר לפניו.

ומטעם זה לא יקח שוחד של מצוות. המושל בזה: אין הקדוש ברוך הוא אומר "עשה ארבעים מצוות ועשר עבירות, נשארו שלשים מצוות וילכו עשר בעשר", חס ושלום. אלא אפלו צדיק גמור ועשה עבירה אחת דומה לפניו כאלו שרף את התורה עד שירצה חובו ואחר כך יקבל שכר כל מצוותיו. וזה חסד גדול שעושה הקדוש ברוך הוא עם הצדיקים, שאינו מנכה מפני שהמצוות חשובות מאד ומתעלות עד לפניו יתברך, והיאך ינכו מהן בשביל העבירות? כי שכר העבירה הוא מחלק הגיהנם, מהנבזה, והמצוות שכתן מהנכבד, וזו השכינה - היאך ינכה אלו כנגד אלו? אלא הקדוש ברוך הוא גובה חוב העבירות ומשפיר שכר כל המצוות. והיינו "כבוש עונותינו" שאין העונות מתגברים לפניו כמצוות, אלא כובש אותם שלא יתעלו ולא יכנסו. עם היות שהוא משגיח על דרכי איש, הטוב והרע, עם כל זה הטוב אינו כובשו אלא פורח ועולה עד למאד ונכלל מצוה במצוה ונכבה מפניו בגין ולבוש נכבד. ועונות אין להם סגולה זו אלא כובש אותם שלא יצליחו הצלחה זו ולא יכנסו פנימה.

ואף מדה זו צריך האדם להתנהג בה, שלא יכבוש טובת חבירו ויזכור רעתו שגמלהו, אלא אדרבה יכבוש הרע וישפחהו ויניחהו ולא יגור כמגורו רע, ותהיה הטובה סדורה תמיד לפניו, ויזכור לו הטובה ויגבירה לו על כל המעשים שעשה לו, ולא ינכה בלבו ויאמר "אם עשה לי טובה, הרי עשה לי רעה" וישפח הטובה. לא יעשה כן. אלא ברעה יתרצה כל דרך רצוי שיוכל, והטובה אל יניחה לעולם מבין עיניו, ויעלים עינו מן הרעה כל מה שיוכל, כדרך שהקדוש ברוך הוא "כובש עונות", כדפרשתו.

התשיעית - ותשליך במצלות ים כל תפאתם

זו מדה טובה להקדוש ברוך הוא. שהרי ישראל הטאו מסרם ביד פרעה ושבו בתשובה, למה יעניש פרעה? וכן סנחריב וכן המן ודומיהם. אין

ומקבל נחת עתה ממעשיו של זה, ואין ללמוד מעצירה שבין אדם למקום לעצירה שבין אדם לחבירו וזה נראה נכון בזוונתו ז"ל.

הן חמת שגם נראה פשוט דאפי' בעצירה שבין אדם לחבירו ג"כ צריך כפרה על מחשבת איסור, וראי' לזה מדברי החו"ס קידושין (דף ל"ב ע"א) ד"ה דמחל לי ליקרי' שכחתי וז"ל שהודיעו קודם לכן שלא יהי' כמתכוין לאכול בשר חזיר ואכל בשר טלה דצריך כפרה עיי"ש היטב, אע"ג דכיבוד אב הוא ממלות שבין אדם לחבירו כמו"ש הר"מ ז"ל בפירוש המשניות ריש מס' פאה עיי"ש, אך החסם הרי האב רצה באמת שלא ירחם ואע"ג דמחל לי ליקרי' שלא יעבור על כ"א מ"מ בעצמותו רצה שלא ירחם ולכן שפיר הוא מחשבת איסור אע"ג דהוי רק איסור שבין אדם לחבירו, משא"כ כשחבירו רוצה באמת ברע זה שעשה לו כי נחגלה לו שזה הוא הטוב האמיתי או ל"ש בזה להענישו על המחשבה אף בדיני שמים כיון דשורש החטא הוא שלא יהי' רע לחבירו והרי לחבירו לא חטא כלל והבן היטב:

דעייין ברש"י ז"ל במס' ב"מ (דף ע"ה ע"ב) על הא דאמר ר"י אמר רב כל המלוה לחבירו מעות בלא עדים עזר משום לפ"ע לא חתן מכשול, כתב רש"י ז"ל בזה"ל שעולה על רוחו של לווה לכפור עכ"ל, ולכאורה אינו מוזן כוונתו בזה, ונראה דהי' קשה לרש"י ז"ל כיון דקיי"ל דכופר הכל פטור משבועה מהטעם דחזקה אין אדם מעיז פניו בפני בע"ה, א"כ אמאי עובר בלפני עור כיון דאמרין דחזקה שלא יכפור ויודה שחייב לו, לכן פי' רש"י ז"ל דעצירת לפני עור הוא משום שעכ"פ עידי' שמלוה לו בלא עדים עולה על רוחו לפעמים לכפור, ואע"פ שלא יתקיים מחשבתו שלכסוף לא יוכל לכפור מ"מ בזה שמציאו למחשבה כו' ג"כ עובר על לפני"ע לא חתן מכשול, ומבו' מדברי רש"י ז"ל דמחשבת איסור אפי' במה

למ"ד דאוליין בחר מחשבה הוי איסור גמור של חורה, אך אפי' למ"ש להכריח לפי דעת הר"מ ז"ל דע"כ יש הבדל בין איסורי מאלל לשאר איסורין ג"כ קשה, א' דאיסור שפיכת דמים הרי בשביל שהורג נפש ושבו כולוהו איחננייהו צ"י וא"כ הכא שמכרו אותו הרי הי' מחשבה ומעשה דאיסורא, צ"י עכ"פ לדברי כולם הרי צריך כפרה וסליחה בדיני שמים ואפי' באיסורי מאלל ס"ל לר"י דחייב מ"מ וכן פסק הר"מ ז"ל וא"כ איך כתב האזה"מ ז"ל דזכאין אף בדיני שמים:

ד) ודלצדיק את הנדיק שלא יהי' דבריו הקדושים תמוהין ומופלגין כ"כ נלענ"ד בזוונתו דאע"ג דפליגי רבה ורבה חי אוליין בחר מחשבתו או בחר מעשיו היינו דוקא בעצירה שבין אדם למקום כיון דלהקב"ה אין נפ"מ או מחשבה או מעשה שהכל גלוי לפניו לכן אע"פ שאין הקב"ה מזרף מחשבה גרידא מ"מ כשעושה אותה בפועל הוי עצירה גמורה ושפיר י"ל דאוליין בחר מחשבתו, ואפי' למאן דס"ל דאוליין בחר מעשיו היינו שיהי' חיוב גמור אבל עכ"פ צריך כפרה, משא"כ בעצירה שבין אדם לחבירו שעיקר הכוונה באיסור זה מפני שהרע לחבירו מפני זה אקרה זה החו"ס"ק לכן בזה כ"ע מודים דאם המעשה הוא טוב ואדרבה נלמח מזה טובה לחבירו אוליין בחר מעשיו, ואע"ג דזה פשוט דגם המחשבה הוא איסור ומקרא מלא דיבר הכתוב לא תשנא את אחיך בלבבך מ"מ כשעשה איהו מעשה רע לחבירו ונחגלה שזה הי' מעשה טובה וגם חבירו מודה לזה שאם הי' יודע מחילת מעשה זו הי' מקבל עליו בלב שלם מה שעושה לו זה טוב אין עליו עונש אף בדיני שמים, כיון דאדרבה חבירו מחזיק לו טובה על זה שעשה לו שנלמח מזה ישועה וכיון שכן אין לו עונש על מה שרצה לעשות לחבירו כיון דשורש האיסור שלא להרע לחבירו וחבירו ה"ה מרובה

א. יש לחקור מי שאכל או ישן בסוכה ולא נתכוין כלל למצוה מי אמרינן הואיל ומצוות צריכות כוונה ולא חשיב כעשה מצוה ממילא חשיב נמי כעבר על עשה וכמאן דאכל חוץ לסוכה דמי, או אפשר דנהי דלא עשה מצוה אבל עבירה נמי לא הוי ולא חשיב כלל כאוכל חוץ לסוכה, והך ספיקא איכא נמי לספוקי במי שלבש טלית מצויצת ולא נתכוין למצוה מי אמרינן דעבר אעשה דציצית או לא.

כידוע העלה המנ"ח במצוה שכ"ה לענין סוכה וציצית הפסולין משום מצוה הבאה בעבירה, דנהי דאין בזה משום מצוה אבל מ"מ גם עבירה מיהא לא עביד ורואין אותן כאילו לא ישב כלל בסוכה או לא לבש כלל בגד של ד' כנפות, אבל אין רואין אותו כעובר על עשה ולחושבו כאוכל חוץ לסוכה או לבש בגד של ד' כנפות בלא ציצית, אולם חוץ מזה דמבואר שם שחדושו הוא לא כהתוס', גם עיקר דבריו אינם נראים דהרי התורה לא אסרה כלל ללבוש בגד בלא ציצית רק חייבתו להטיל בו ציצית, וכן גם באכילת חוץ לסוכה ליכא כלל שום איסור אלא שהתורה אמרה תשבו כעין תדורו וכל שהוא בא לאכול אכילת קבע שאין רגילין לאכול בשוק אלא בבית חל עליו מצות סוכה, ואי אמרינן דלא עשה מצוה הרי ממילא איכא נמי עבירה של ביטול עשה, וכן מבואר גם בשערי יושר שער ג' פי"ט עיי"ש, וכיון שכן אף גם בנד"ד כיון שלא נתכוין ולא עשה שום מצוה חשיב נמי כמבטל מצות עשה ודינו כאוכל חוץ לסוכה או לובש בגד של ד' כנפות בלא ציצית.

ומצאתי דלהדיא כתב הכי המשנ"ב בבאה"ל סימן ס' סעיף ד' וז"ל "אם קראוהו לתורה ולוקח טליתו או טלית הקהל לעלות לבימה שאז זמנו בהול ומסתמא אינו מכוין אז בלבישתו לקיים המ"ע של ציצית ממילא עובר בזה על המ"ע - והעולם אין נזהרין בזה" עכ"ל. ונמצא דלפי מ"ש הב"ח /או"ח/ בס"י תרכ"ה דצריך שיכוין כשיושב בסוכה שצונו המקום לישב בה זכר לעניי כבוד, ועיי"ש בבכורי יעקב שחולק על הפרמ"ג דפשיטא ליה שאין כוונה זו לעיכובא אלא סובר דכיון שכתבה תורה למען ידעו אפשר דאפילו בדיעבד לא יצא, ולפי הנ"ל יש להזהר מאד ולכוין כן בשעה שהוא אוכל או הולך לישון, דאל"כ חוץ ממה שלא קיים מצוה גם עבר על עשה ועשה עבירה, ועיין גם במשנ"ב בבאה"ל סימן תקפ"ח סעיף ב' שהביא מהמטה אפרים לא לתקוע בשופר במקום מטונף שאסור בדברי תורה, וכתב ע"ז המשנ"ב "ואפשר שהטעם הוא דכיון דקיי"ל דצריך כוונה לצאת ידי המצוה שצונו הש"י זה גופא ג"כ חשיב כדברי תורה - ולא גרע מהרהור בדברי תורה" עכ"ל, ונמצא שלפי דבריו הלובש ציצית במרחץ או בבית"כ במקום שאסור בד"ת = בדברי תורה = נכון למנוע מכוונת מצוה, ולפי האמור נמצא שעובר בכל רגע אעשה דציצית, ולפי"ז לר' אליעזר שסובר במס' סוכה כ"ז ע"א שהיוצא מסוכה לסוכה ביטל מצותה של ראשונה ופירש רש"י "אפילו ימים שעברו עליו כבר איבדן למפרע ואינו מצוה", ונמצא לפי"ז דלכאורה דינו כאילו אכל וישן למפרע חוץ לסוכה.

וכמו כן צ"ע טובא לענין כלאים בציצית שאם לבשו בלא כוונה דלפי"ז עובר על לאו של שעטנד כיון דבלא כוונה ליכא עשה דדחי לל"ת = ללא תעשה = (עיין בתוס' חולין ק"י ע"ב), וגם בזה"ז אם לן בטליתו בלילה דבטלה ממנו המצוה, דלפי"ז מיד כשעלה השחר והגיע הזמן של ציצית אם לא נזכר לכיון אז למצוה נמצא שהוא עובר בכל רגע על עשה דציצית, והן אמנם דהיוצא בשבת בבגד שיש בו ציצית שלבשו בלא כוונה אינו חייב חטאת, ולא דמי כלל ליוצא בשבת ברה"ר בטלית שאינה מצויצת כהלכה או בבגד שהוא קטן מהשיעור דמבואר שחייב חטאת, דשאני הכא דליכא כלל שום חסרון בגוף הבגד והציצית וראוי שפיר למצותו כמו שהוא, אבל מכל הנ"ל ודאי קשה.

גם צ"ע במי שיש לו מזוזה בפתחו דמבואר בכמה מקומות שמקיים בכל רגע מצוות עשה, ולעומת זה אם דר בבית שאין בו מזוזה עובר נמי בכל רגע אעשה דמזוזה דלפי"ז הן אמנם שאם קבע מזוזה בפתחו כדין וכדת והתכוין למצוה שפיר אמרינן דהמצוה נמשכת תדיר בלי שום הפסק כל זמן שלא

הוציא משם חפציו, ומעיקר הדין אינו צריך כלל לכוין למצוה בכל פעם שהוא נכנס ויוצא, וכמו דסגי בציצית ובתפילין במה שמכוין רק בתחלת הלבשה וההנחה [ודלא כהרע"א ז"ל בתשו' סוף סימן ט', כמבואר בעין יצחק סימן ל"א ובנחלת צבי בשו"ע יו"ד סימן רצ"א] אבל מ"מ הקונה בית מחבירו שיש בו מצוה נהי דלמעשה קי"ל שאינו מברך על מצות מזוזה בשעה שהוא נכנס לדור בו משום דלא תיקנו ברכה אלא על הקביעה (עיין במג"א /או"ח/ ריש סימן י"ט) והיינו משום דבקביעת המזוזה מינכר שהוא עוסק במצוה מה שאין כן בכניסה לבית שיש בו מצוה לא מינכר כלל דקעסיק במצוה, אבל החיוב של מצוה ודאי פקע מהמוכר וחייל רק על הלוקח, וא"כ אם נכנס לדור בתוכו ולא זכר כלל ממצות מזוזה נמצא שלפי הנ"ל הרי הוא עובר בכל רגע ורגע על עשה של מצוה.

והיה נלענ"ד דכמו שהעושה מעקה לגגו ולא נתכוין למצוה אע"ג שמסתבר דלא חשיב כמקיים עשה הואיל ומצוות צריכות כוונה, אבל מ"מ כמו שאינו עובר על הלאו של לא תשים דמים בביתך כך אינו עובר גם על העשה של עשיית מעקה, והיינו משום דרק מי שמניח גגו בלא מעקה עובר בעשה, אבל מי שיש לו מעקה בגגו אע"ג שנעשתה באופן זה דלא קעביד כלל שום מצוה כגון שנעשתה מאליה או ע"י עכו"ם אפ"ה פשוט דאינו עובר עוד בעשה כיון דמהשתא לא רמיא עליה כלל שום חיוב לעשות מעקה, וה"נ במזוזה הואיל ויש מצוה כשרה על הפתח שנקבעה כדין וכדת תו לא חייב כלל בעשה דזכתבתם על מזוזות ביתך, ולפיכך אף אם אין לו שום כוונת מצוה בשעה שהוא יושב או נכנס לתוך הבית, אמרינן דכל שיש לו מצוה בפתחו מתקיימת המצוה מאליה גם בלא שום כוונה, ועיין בפרמ"ג או"ח מש"ד סימן ד' ס"ק ט"ו ובא"א סימן ח' ס"ק ט' שמסתפק במצוה שאינה חיובית כמו במזוזה שאם לא ידור בבית אינו חייב בה דאפשר שאינו צריך כלל לכוין למצוה עי"ש, וא"כ בנד"ד דבשעת עשיית המזוזה הרי קבעו אותה למצוה ושוב אינו חייב כלל בשום עשה שפיר אמרינן דבכה"ג לא בעי כוונה.

וכיון שכן אפשר דבציצית וסוכה הן אמנם דבכי האי גונוי דהוי מצוה הבאה בעבירה אמרן שפיר דהואיל ולא עשה מצוה חשיב נמי כעובר על עשה, היינו משום דהואיל ואינם ראויים למצוה משום טעמא דמצוה הבאה בעבירה אמרינן שפיר דממילא איכא נמי ביטול עשה, משא"כ בנד"ד שהציצית והסוכה כשרים למצוה בלי שום פגם וחסרון ואם רק יתכוין למצוה יוכל שפיר לקיים את העשה, בכה"ג שפיר אמרינן דאע"ג שאם לבש ולא כיון למצוה לא עשה מצוה (ולא דמי למזוזה שהמצוה לא בטלה ממנו גם בשעה שיוצא מן הבית, מידי דהוי אבית התבן ובית האוצר, משא"כ בציצית מיד כשפשטן פקעה המצוה) מ"מ גם ביטול לעשה ליכא כיון שאינו מחויב כלל בעשיית ציצית בבגד שהציצית כבר תלויין בו כדין וכדת, ודלא כהמשנ"ב הנ"ל שכתב דעובר בעשה, ונמצא דלאחר שתלה ציצית בבגדו אף שאם חזר ולובשו ומכוין למצוה מקיים שפיר בכל פעם שלובש מצות עשה וצריך לברך, מ"מ אם אינו מכוין ואין לו שום מצוה אפ"ה הואיל ואינו חייב בהטלת ציצית רואין אותו כבגד של ג' כנפות שפטור מציצית, וכן במזוזה אי לאו דמעיקרא לא תיקנו לברך אלא על הקביעה היה צריך שפיר כל לוקח או שוכר לברך בשעה שהוא נכנס לדור וכמבואר בתשו' רע"א הנ"ל, אבל מ"מ אם נכנס לדור ולא נתכוין אינו חשיב כלל כעובר על עשה.

ויותר מזה נלענ"ד דאפשר שאפילו אם לבש טלית או אכל בסוכה ואמר בפירוש שאינו מכוין למצוה דלכו"ע לא עשה מצוה אפ"ה אין רואין אותו כעובר על עשה כיון דבהאי גברא אין אני קורא כלל קרא דתשבו בסכות שהרי הוא יושב בה וכן קרא דגדלים תעשה לך הואיל וכבר עשוי, והוא דומה קצת למי שהחזיר אבידה או נתן שכר שכיר בזמנו ואמר בפירוש שאין כוונתו למצוה דאע"ג דלמ"ד מצות צריכות כוונה לא קעביד שום מצוה - אם נאמר הכי גם במצות שכליות שבין אדם לחבירו - מ"מ גם ביטול עשה אין כאן וה"נ בנד"ד. [רק צ"ע קצת מעשה דיבום שאם אינו מכוין למצוה סובר אבא שאול דרואין אותו כפוגע בערזה, ואף דלשטת הנמ"י בריש הבע"י אינו אלא מדרבנן, מ"מ ידוע שהרמב"ן ביבמות ל"ט ע"ב אינו סובר כן, דלפי זה צ"ע בטלית שיש בו כלאים ולבשו סתם להנאת חימום אי עבר אלאו דשעטנז להסוברים דלא שרי בלבישה אלא בעידנא דמקיים מצוה, דאף שלענין יבום לא קי"ל כאבא שאול, היינו

משום דסוברים שגם בלא כוונה קנאה ועשה מצוה משא"כ בציצית וצ"ע].

** נא לשמור על קדושת הגליון / מתוך מאגר פרויקט השו"ת - אונ' בר-אילן**

תשובה לשאלה זו עולה מתוך עיון בסוגיה תלמודית אחרת בעניין חילול שבת. הגמרא במסכת מנחות דף ס"ד ע"א א' דנה באדם שהתכוון לדוג דגים, דבר האסור בשבת, ובלא שהתכוון לכך העלה ברשתו תינוק והציל את חייו. נחלקו בדבר האמוראים: לשיטת רבא הוא חייב, שכן מכריעה הכוונה. אולם, שיטת רבה, כי הוא פטור, שכן קובע מבחן המעשה ושיטה זו נפסקה להלכת. הרב יצחק שמלקיש בשו"ת בית יצחק יורה דעה א סימן ח' מציין כי משמע שאף במכת מרדות אינו חייב, ומבאר כי טעם הפטור שכן "התכוון לדבר עבירה ועשה מצוה פטור לגמרי, מה שאין כן המתכוון לדבר עבירה ועשה דבר הרשות, שחייב מכת מרדות. בהתאם לכך מיישב הרב שמלקיש, את דברי "אור החיים", כי "אור חיים" עוסק במי שהתכוון למזוג לחברו כוס רעל, אך לא זו בלבד שלא עשה כן, אלא שמוג לו כוס יין והיטיב עמו. במקרה זה אינו מתחייב בידי שמים, שכן אין זה כמי שהתכוון לאכול בשר חזיר ועלה בידו בשר טלה, אלא כמי שעלה בידו בשר קדשים שמצווה לאכלו. זה פשר דברי יוסף לאחיו "אלהים חשבה לטובה להתיות עם רב", נמצא שעלתה בידכם מצוה גדולה וממילא פטורים וזכאים גם בדיני שמים. בעקבות דרך הילוך זו צעד גם האדמו"ר מצאנז-קלויזנבורג, הרב יקותיאל יהודה הלברשטאם, בשו"ת "דברי יציב" חלק יורה דעה סימן ס"ז, שהביא את דברי אור החיים הללו בהקשר של מי שתשב כי הוא עושה מצווה ובמועל עבר על איסור דרבנן, אולם ע"י מעשה זה ניצל מעבירה דאורייתא. הרבי מקלויזנבורג הסיק כי אמנם נעברה עבירה דרבנן אך מכיוון שאין המדובר בתוצאה סתמית ומן המעשה עלתה תועלת של מניעת איסור דאורייתא הרי שאין בכך עבירה. לפי זה נמצא שהמבחן המכריע הוא מבחן התוצאה - ואם גרמה הפעולה להטבה אין בה איסור אף אם כוונת העושה לא היתה טובה.

הרב אשר וייס, בספרו "מנחת אשר" במדבר, סימן ס"ז אות ב', מבקר גישה זו: "מלבד הדוחק לומר שנתנית יין לחברו היא מצווה, גם בסברה זו יש לפקפק, שהלא הסליחה והכפרה הוא צריך משום מחשבת החטא שחרש בליבו ובמה יתוקן גם זה על ידי המצווה שעשה שלא במתכוון!"

נראה לבאר כי כאשר בפנינו מעשה שבסופו של יום היטיב וגרם למצווה, הרי שהגדרתו תהא של מעשה מצווה ונתעלם מן ההיבטים הרעים שבו, שכן הכלל הוא שאין הגדרות שניוניות (אמביוולנטיות), שבהן מעשה הוא גם עבירה וגם מצווה, שהרי או שזה מעשה שה' ציווה עליו או שזה מעשה שה' אסר לעשותו, ולא יתכן כי שתי ההגדרות יחולו עליו כאחת. אם המעשה מוגדר כמצווה אין לראותו כחטא. על כן אין האדם נדון על מחשבת האוון שחשב ואין לראות בהוצאת המעשה מכלל מחשבה בעלמא למעשה משום עברת ניסיון, שכן מעשה מצווה אינו חטא. בעבירות שבין אדם לחברו קובע מבחן התוצאה ומשהמעשה מוגדר כמצווה על פי תוצאתו, אין להגדירו עוד כעבירה ולבא חשבון עם עושה המעשה.

הגאון רבי מאיר דן פלאצקי בספרו "כלי חמדה" בראשית פרשת ויחי אות ד' מבאר את דברי "אור החיים" תוך שהוא עומד על הבחנה חשובה ויסודית בין עבירות שבין אדם לחברו לבין עבירות שבין אדם למקום כדלהלן: עבירות שבין אדם למקום עוסקות בפן המוסרי ובתיקון אישיותו של אדם. כלפי שמיא, אין נפקות בין מעשה למחשבה, ואדרבה "הרהורי עבירה קשים מעבירה", שכן במבחן האישיות - הרהור חורף בנפש חריץ עמוק יותר מאשר מעשה חולף שהסתיים. בדיני אדם שביין אדם למקום, אם האדם מושחת באישיותו או במידותיו הוא

ייתן את הדין בבית דין של מעלה. לעומת זאת, לבית דין של מטה נתונה סמכות לתקן את החברה ולא את אישיותו של האדם. לכן, למשל סמכות בית הדין נתונה לדון אודת נזק שעשה אדם לחברו, אך אם הוא עשה מעשה עוול שלא הסב נזק, אין בידי בית דין לחייבו לשלם ממון. אכן, ניתן לשקול כיצד לשמור על הציבור מפני אדם שרצה להזיק, וליצור הרתעה בדרכים עונשיות שונות, אבל תקנות אלה אינן נכללות בהלכות "חושן משפט" שכן אין בדיני אדם חיוב דיני כאשר לא נגרם נזק לזולת, ויהא זה רק חיוב מכח "תקנת הציבור". היכלי תמדה" מבאר כי המונח "חייב בדיני שמייס" מתייחס לחיוב ממוני ("חיובי חושן משפט") והוא זהה לחיובי בית הדין. בהתאם לכך מובנים דברי "אור החיים" כי אם המעשה הסתניס בהטבה לזולת אין חיוב כלל שהרי מבחינת תיקון החברה אין מה לתקן משלא ארע כל עוול ואיש לא נפגע.

נסכם את הדברים ונציין, כי לפי ההבחנה של ה"כלי תמדה" בין חטאים שבין אדם למקום שבהם עסקינן בתיקון האדם, לבין חטאים שבין אדם לחברו שבהם עסקינן בתיקון החברה, ניתן ליישב לא רק את התמיהה על דבריו של "אור החיים", כמבואר, אלא גם את כל השאלות שהעלינו לעיל. נפרט:

א. בהתאם להבחנה האמורה מובן מדוע במצוות שבין אדם לחברו העבירות והמצוות הן תוצאתיות ואינן תלויות בכוונה של העושה, שהרי כוונה משפיעה על מהות האדם וטיבו וזו רלוונטית רק ביחס לעבירות שבין אדם למקום שנועדו לתיקון האדם. אבל, עבירות ומצוות שבין אדם לחברו נועדו לתקן את החברה ולא את האדם, וממילא הכוונה ותיקון האדם אינם מה שחשוב. תיקון החברה נועד לוודא שבני החברה יוכלו לחיות בשלום וברעות, בהתחשבות ובאחריות, חיים משותפים, שבהם איש אינו נפגע ואדרבה איש את רעהו יעזרו. דבר זה נמדד מטבע הדברים במבחן התוצאה ולא במבחן הכוונה.

ב. לפי רעיון זה מובן, כי בדינים שבין אדם למקום הילוכה של תשובה הוא שינוי האדם החוטא, עד כי אין הוא דומה לאיש שעשה את החטא, והקב"ה חידש כי יש בכך כדי לנתק אותו מן המעשה שעשה ו"עקירת הרצון כעקירת המעשה" שכן תכלית האיסור מלכתחילה היא תיקון האדם - וזה תיקון את דרכיו. לעומת זאת, ביחס לעבירות שתכליתן תיקון החברה לא חידש הקב"ה כי תיקון האדם ינתק אותו מן המעשה שעשה, שהרי תכלית האיסור לא היתה תיקון האדם אלא תיקון החברה, וכל עוד שהחוטא לא ביקש מחילה מתברו לא תוקנה החברה, וממילא לא הועילה התשובה.

ג. בהתאם לרעיון האמור גם מובן כי אם החוטא מבקש מחילה בכל כוחותיו, ומשפיל עצמו בפני עשרה אנשים - החטא נמחל לו על אף שהנפגע מאן להתרצות. טעם הדבר הוא משום שתיקון החברה מושג גם כאשר החוטא מראה בפני רבים שהמעשה שנעשה רע ומחייב תשובה, ותכלית האיסור בחטא שבין אדם לחברו היא כאמור - תיקון החברה.

³ אין המדובר בחיוב של אדם בעת שיגיע לבית דין של מעלה אלא חיוב גמור כאן ועכשיו, המוטל על האדם ואינו נופל מחיובו בתפילין ובלולב, שאדם מחויב להוציא מממונו כדי לקנותם ולקיים את חובתו. אכן, בי"ד אינו יכול לחייבו לשלם בהעדר מעשה עוולה (כגון חיוב במקרה של "גרמא" בנויקין) אבל זוהי הגבלה על כח בית הדין וסמכותו ולא הגבלה על עצם החיוב. על כך מציין אור החיים, כי חיוב מוחשי זה "בדיני שמייס" לא קיים כאשר אדם לא גרם נזק כלל לחברו, אלא רק רצה להזיק.

"תשובה על עבירות שבין אדם לחברו"

"עבירות שבין אדם למקום, יום הכפורים מכפר. עבירות שבין אדם לחברו אין יום הכפורים מכפר, עד שירצה את חברו" (משנה יומא פרק ח משנה טו). למה? מדוע אין די בכך שאדם מתחרט בלב שלם על מעשיו, מתוודה עליהם ואף מקבל על עצמו שלא לשוב לחטאו לעולם? בעבירות שבין אדם למקום די בכך. מדוע מה שמכפר על חטא של חילול שבת לא מכפר על חטא של לשון הרע? שמא תאמר כי בעבירות שבין אדם לחברו החבר הוא "בעל הבית" על התשובה שלו? אם כן, כיצד יובנו דברי חז"ל בפסיקתא רבתי (פרשה ל"ח) "אם הלך לרצותו ולא קיבל עליו מה יעשה? יביא עשרה בני אדם ויעמידם בשורה ויאמר לפנייהם: קטטה הייתה ביני ובין פלוני וביקשתי ממנו לפייסו ולא רצה לקבל, אלא הרי הוא בסירובו והקב"ה רואה שמשפיל עצמו ומכפר לעונותיו". ובכן, מה יעזור שהקב"ה יראה כי החוטא השפיל את עצמו, אם חברו שנפגע לא סלח? ובכלל, למה צריך במקרה שכזה כי החוטא ישפיל את עצמו בפני עשרה בני אדם? ההשפלה ברבים היא חלק מהתשובה?

הקושי מתעצם והולך כאשר מעיינים במהותו של תהליך התשובה.

הרמח"ל בספרו "מסילת ישרים" פרק ד' מבאר, כי תשובה היא דבר שאינו מובן על פי שורת הדין, שהרי כיצד ניתן להתחרט ולבטל מעשה שכבר נעשה? אין זאת אלא שחידש הקב"ה חידוש גדול, הנובע ממידת הרחמים, לפיו "עקירת הרצון כעקירת המעשה" וכשם שבנדר אם אדם מתחרט ניתן לעקור את הנדר כך גם בתשובה "עקירת הדבר מרצונו, יחשב לו כעקירת הנדר ומתכפר לו". ברם, כיצד ניתן להשוות חטא לנדר? הרי נדר הוא מציאות משפטית מופשטת וממילא עם ביטולו לא נותר ממנו כל רושם, ואילו למעשה עבירה יש השלכות מציאותיות, שאותן לא ניתן לבטל. כך למשל, אם אדם רצח את הנפש, האם יש בתהליך התשובה של הרוצח כדי להחזיר את הנרצח לחיים? או אם אדם בא על הערוה ונולד ממזר, האם ניתן לבטל את תוצאות המעשה? הן הממזר מסתובב בקהל מלוא קומתו. כיצד ניתן אפוא לבטל את המעשה שנעשה ע"י החרטה עליו לאחר מעשה? על כך משיב הרמח"ל כי אכן את המעשה לא ניתן לשנות. אבל, ניתן לשנות את העושה, עד כי נאמר שהאדם הניצב בפנינו כעת, אחרי תהליך התשובה שעבר, אינו האדם שעבר את העבירה. בלשון הרמב"ם בהלכות תשובה (פרק ז' הלכה ו') "אמש היה זה שנוא לפני המקום, משוקץ ומרוחק ותועבה, והיום הוא אהוב ונחמד קרוב וידיד". התשובה משנה אפוא את האדם ויוצרת אדם חדש. אדם חדש זה מנותק ממעשה החטא, שעשה האדם שקדם לו, השונה ממנו בתכלית.

ובכן, לפי הבנה זו של הרמח"ל ביחס למהלכה של תשובה, לא מובן מדוע נקבע הכלל לפיו "עבירות שבין אדם לחברו - אין יום הכפורים מכפר עד שירצה את חברו"? לו יהי שהחטא החמור נשאר בעינו כל עוד שהקרוב לא סלח, אבל האדם שחטא כבר איננו, ובפנינו אדם אחר בתכלית, שלעולם לא יעשה שוב מעשים שכאלו. מדוע אין אפוא בתהליך התשובה כדי לנתק את הזיקה והקשר שבין בעל התשובה לבין מעשי העבר, שעשה האיש שקדם לו השונה ממנו בתכלית? מאחר שהתשובה מועילה לקבוע כי האדם החוטא השתנה ואיננו, מה ההבדל בין עבירות שבין אדם למקום לעבירות שבין אדם לחברו?

נראה כי כדי להבין עניין זה, יש לעיין במהות של הענישה על חטאים שבין אדם לחברו.

בגמרא במסכת כתובות דף ס"ב עמ' ב' מסופר על רב רחומי, שהיה מתמיד גדול הרגיל ללמוד כל השנה בבית המדרש ולהגיע לביתו בערב יום הכיפורים. שנה אחת רב רחומי נמשך אחר שמועתו והמשיך ללמוד כשאינו שם לב לזמן שחלף. הייתה אשתו מצפה לבואו ואמרת "עכשיו יבוא, עכשיו יבוא" והוא לא בא. לאחר שהוסיף להתמהמה חלשה דעתה ובכתה. אמרת הגמרא כי באותה שעה ישב רב רחומי בעליית גג "איפחית איגרא מתוותיה ונח נפשיה" - התמוטטה עליית הגג תחתיו ונפטר. ודוק היטב, במקרה זה, אין ספק כי לא היתה לרב רחומי כל כוונה לצער חלילה את אשתו, והוא פשוט למד ולא שם לב לזמן שחלף. ברור שגם אשתו מצידה לא רצתה כי ייענש, ואדרבה מסתבר כי משנפטר בעלה היא הצטערה ובכתה שבעתיים. מה אם כן פשר העונש שקיבל רב רחומי? מבאר הרב חיים שמואלביץ זצ"ל בספרו "שיחות מוסר" (תשל"ב מאמר ב' "בין אדם לחברו") כי דיני בין אדם לחברו הם דינים תוצאתיים. בכלל לא חשוב שהפוגע לא התכוון לפגוע, והקרוב לא רוצה שיענש. אם מישהו נפגע - נעברה עבירה ויחיה עונש. בדומה לכך מצינו בנביא (שמואל א', ב', ה') כי פנינה נענשה על שציערה את חנה (אמו של שמואל הנביא) ונאמר עליה "רבת בנים אומללה", למרות שחז"ל אומרים כי פנינה התכוונה לטובה עת שציערה את חנה. הכיצד? משום שדינים שבין אדם לחברו הם בגדר של עבירה תוצאתית, ובלשון הרב חיים שמואלביץ "מי שפוגע ברעהו צריך לדעת כי הדבר הוא כמי שמכניס ידו לתוך אש. היד תישרף, תהא כוונתו אשר תהא". כלומר, בעבירות שבין אדם לחברו לא מדובר בעונש אלא בתוצאה טבעית, כמו אש יוקדת. כל עוד שהאש לא כבתה, היד הנוגעת בה תיכווה. בהתאם לכך נמצא כי גם אם בטלה הזיקה שבין בעל התשובה לבין החטא, אין בכך להצילו, וברור כי הדרך היחידה להשקיט את האש, היא לתקן את הפגיעה בחבר.

ואכן, בדינים שבין אדם לחברו קובע מבחן התוצאה בתחומים רבים. כך למשל מצינו כי כאשר אדם עושה תשובה על חטאיו, אין החטא נמחק לחלוטין ובשולחן ערוך אורח חיים סימן תר"ז סעיף ד' נפסק: "עוונות שהתודה עליהם ביום הכיפורים שעבר, ולא שָׁנָה עליהם, אפילו הכי יכול לחזור ולהתוודות עליהם", כפי שאמר דוד המלך (תהילים נ"א, ה') "וחטאתי נגדי תמיד". אולם, ה"משנה ברורה" שם בס"ק י"ג מבאר כי הדברים מתייחסים רק לעבירות שבין אדם למקום. לעומת זאת, בעבירות שבין אדם לחברו אם ביקש מחילה מחברו בשנה שעברה אין צריך להתוודות על כך עוד, שכן החטא נמחק לגמרי ואיננו עוד. נמצא כי במבחן התוצאה אם הרַע אינו פגוע - אין חטא כלל. כמו כן מצינו כי בעוד שבמצוות שבין אדם למקום נפסק בשולחן ערוך אורח חיים סימן ס' סעיף ד': "יש אומרים שאין מצות צריכות כוונה, ויש אומרים שצריכות כוונה לצאת בעשיית אותה מצוה - וכן הלכה", הרי שאם אדם מטיב עם חברו בלי כוונה - כגון כשנפלה ממנו מטבע ומצאה אדם עני הנוקק לכך, הרי שקובע מבחן התוצאה והדבר עולה כדי מצווה. כך אומרים חז"ל בילקוט שמעוני ויקרא תע"ט: "הכתוב אומר "כי תקצור קצירך בשדך ושכחת עומר בשדה לא תשוב לקחתו לגר ליתום ולא למנחם יהיה למען יברכך ה' אלהיך". קבע הכתוב ברכה למי שבאה לידו מצוה בלא ידיעה. אמור מעתה: היתה סלע צרורה לו בכנפיו ונפלה ממנו. מצאה עני ומתפרנס בה הרי הכתוב קובע לו ברכה כשוכח עומר בתוך שדהו". ובכן, מה הסיבה לכך שבדברים שבין אדם לחברו הכל תלוי בתוצאה ולא בכוונה?

לגבי מצוות שבין אדם לחברו מצינו בשו"ת הרשב"א חלק א' סימן י"ח כי אין מברכים על

עשייתו, שמא לא יתרצה החבר לקבל ממנו את מתנתו, ונמצא המעשה בטל והברכה לבטלה. הכוונה הטובה, כשהיא מלווה בניסיון לעשות טוב אינה עולה כדי מצווה - אם במבחן התוצאה המעשה לא נעשה. למה אין בכך מצווה? אכן, החבר לא נטל את כספי הצדקה אבל הוא הושיט לו עזרה וניסה לתת לו סיוע, למה זו ברכה לבטלה?

כמו כן, ביחס למעשי עבירה ידועים דברי רבי חיים בן עטר בספרו "אור החיים" לגבי מכירת יוסף. מעשה המכירה של יוסף, כשלעצמו ובשעתו, היה מעשה חמור כפי שנאמר בנביא (עמוס ב', ו') "כה אמר ה' על שלשה פשעי ישראל ועל ארבעה לא אשיבנו על מכרם בכסף צדיק ואביון בעבור נעלים" (וראה שו"ת בנין שלמה לר' שלמה הכהן מווילנא, חלק ב', סימן ה'). ועם זאת, מבאר ה"אור החיים" כי האחים לא חטאו במכירת יוסף, שכן מבחינה תוצאתית התברר לימים כי ירידתו למצריים הביאה לו גדולה, גרמה לחיות עם רב ובני משפחתו בתוכם. כך אמר יוסף לאחיו (בראשית נ', י"ט-כ) "אל תיראו כי התחת אלהים אני. ואתם חשבתם עלי רעה, אלהים חשבה לטובה למען עשה כיום הזה לחיות עם רבי". כלומר, אין לבא חשבון עם מי שעשה מעשה רע בכוונה רעה, אם לימים, במבט לאחור מעשה, נמצא כי גם זו לטובה. כך מבאר ה"אור החיים" שם: **"הרי זה דומה למתכוון להשקות חברו כוס מות והשקהו כוס יין, שאינו מתחייב כלום והרי הם פטורים וזכאים גם בדיני שמים"**. כלומר, המבחן הוא מבחן התוצאה ולא מבחן הכוונה הרעה ומי שהתכוון לבצע עבירה חמורה ואף צירף מעשה למחשבה ועשה מעשה שלדידו היה מעשה עבירה, אם התברר לבסוף כי חלף רעה באה טובה - הרי שהוא לא עוול במאומה. הכוונה הרעה - אינה מחייבת והוא פטור אף מדיני שמיים. ומה עם המעשה הרע שניסה לעשות?

בדומה לכך מבאר רבי חיים בן עטר בפירושו "אור החיים" על הפסוק (בראשית פרק ל"ח, כ"ו) "צדקה ממני תמר", כי יהודה לא עשה שום חטא בעת שבא על תמר כלתו, אף שחשב בשעת מעשה שזו גויה מופקרת, שכן המעשה נבחן במבחן התוצאה ולא במבחן הכוונה. אכן, תמר הואשמה בזנות על אף שלא הייתה אשת איש, שכן "בית הדין של שם גזרו על זנות עם האומות אפילו שאין שם איסור ערווה, ומסורת הייתה בידם לגזור גזירות ולהרוג את העובר על הגזירה". ברם, יהודה עצמו לא התחייב מיתה על הודאתו שבא עליה בחזקת גויה: "כיון שכפי האמת לא גויה הייתה, ודבר זה דומה למתכוון לאכול חתיכת חלב ועלה בידו חתיכת שומן". "אור החיים" אף מתרץ באופן מקורי את מעשהו של יהודה מזווית הראיה הסובייקטיבית שלו. "ואם תאמר סוף כל סוף בשעת מעשה בחזקת גויה בא עליה עבר על גזירת בית דין! לזה כבר תרצו חז"ל כי מה מצעדי גבר ותקן עלילות להוציא לאור תעלומות". "אור החיים" מפנה בחקשר זה לדברי מדרש רבה בראשית (פ"ה, ח'): "אמר ר' יוחנן ביקש (יהודה) לעבור (על פני תמר בלא לחטוא עמה) וזימן לו הקב"ה מלאך שהוא ממונה על התאוה, אמר לו: "יהודה היכן אתה הולך? מהיכן מלכים עומדים? מהיכן גדולים עומדים? ויט אליה אל הדרך", בעל כורחה - שלא בטובתו".

ברם, דברי "אור החיים" טעונים ביאור רב, שהרי משנה ערוכה היא במסכת נזיר דף כ"ג עמ' א' "האישה שנדרה בניזיר... הפר לה בעלה (את הנדר), והיא לא ידעה שהפר לה בעלה, והיתה שותה ביין ומטמאה למתים - אינה סופגת את הארבעים". עם זאת בגמרא שם מצינו כי בתורה נאמר על כך (במדבר ל', י"ג) "אישה הפרם וה' יסלח לה" - "שהיא צריכה כפרה

וסליחה". כלומר, מדין שמיים כוונה שהצטרף אליה מעשה נחשבת לחטא, אף אם בפועל המעשה לא עלה כדי עבירה והנדר לא היה קיים בשעת המעשה. לצורך דיני שמיים לא חל מבחן התוצאה ובהינתן הכוונה הרעה מחייב המעשה בסליחה וכפרה. בפסקי תוספות מסכת מועד קטן כלל נ"ג נפסק על כן "דבר שהוא מותר, והעושה סבור שהוא אסור ועל אף זאת עושה, נקרא עבריין". בגמרא שם במסכת נזיר אף מצינו כי "כשהיה מגיע רבי עקיבא אצל פסוק זה היה בוכה, (ואמר) מה מי שנתכוון לעלות בידו בשר חזיר ועלה בידו בשר טלה - טעון כפרה וסליחה, המתכוון לעלות בידו בשר חזיר ועלה בידו בשר חזיר - על אחת כמה וכמה". רבי משה פיינשטיין בשו"ת אגרות משה יורה דעה חלק ב' סימן ו' מסיק מבכיו של רבי עקיבא כי נסיון לעשות עבירה שלא הצליח אינו עולה כדי עבירה ממש, שכן "אם נחשבה כעבריינית ממש, עד שאיש במקרה שכזה היה נפסל לעדות - לא היה שייך לבכות על זה". כלומר, הבכי מראה כי הקב"ה בא חשבון אף על דבר שאינו עולה כדי עבירה. הרב משה פיינשטיין, סובר, כי אכן יש להבחין בין מי שחשב לעשות מעשה עבירה ונאנס ולא עשה, שאינו נחשב לעבריין כלל כיוון שיתכן כי ממילא היה חוזר בו ממחשבתו, לבין מי שחשב לעשות מעשה עבירה - ועשה מעשה, אלא שהתברר כי המעשה לא עלה כדי עבירה, שאז דינו חמור יותר שהרי "עשה גם במעשה כמחשבתו". עם זאת הוא פוסק כי לעניין פסול עדות קובע מבחן התוצאה ולא מבחן הכוונה הרעה ו"לא נפסל לעדות, כיוון שעל כל פנים לא עבר העבירה בפועל ממש". בדומה לכך פסק הסמ"ע חושן משפט סימן רכ"ז ס"ק נ"א בשם מהרש"ל כי מי שמצער את חברו בלא לדעת מכך שאינו עובר על איסור אונאת דברים¹. ברם, הרב י.ז. סולובייצ'יק (הרב מבריסק) בספרו על סוגיה זו, מביא את דברי ספרי זוטא פרשת מטות, כי מהפסוק "והי' יסלח לה" למדים שאינה חייבת מלקות. ומסיק מכך הרב מבריסק כי יש צורך בפסוק שממנו נלמד הפטור ממלקות, שכן הדבר עולה כדי איסור ממש. אלמלא היה בדבר איסור לא היה צורך במקור ללמד שעל כוונה בעלמא אין מלקות. ואכן, הרמב"ם אף פוסק ביחס לכך בהלכות נדרים פרק י"ב הלכה י"ח: "ומכים אותה מכת מרדות מפני שהתכוונה לאיסור". היפרי מגדים" על שולחן ערוך אורח חיים פתיחה כוללת חלק א' דן האם חל במקרה זה הכלל לפיו "כל שיש מכת מרדות נפסל לעדות מדרבנן".

בגמרא במסכת קידושין דף ל"ח עמ' ב' מצינו, כי מחשבה רעה אין הקב"ה מצרפה למעשה. אולם, דברי הגמרא הללו מתייחסים רק למחשבה רעה שלא יצאה מן הכוח אל הפועל. לעומת זאת, מי שצירף מעשה למחשבה, והוציא את מחשבתו אל הפועל, אלא שהבשר שאכל לא היה בשר חזיר אל בשר טלה - צריך מחילה וכפרה. בספר "תרומת הכרי" באות ח' מבואר, כי הטעם שאין הקב"ה מצרף מחשבה למעשה אצל בני ישראל נובעת מכך שהם רגילים להתחרט על מחשבה רעה בטרם ביצועה. ממילא, מי שהתכוון לאכול בשר חזיר ואף הוציא את מחשבתו לפועל, אלא שעלה בידו בשר טלה, הוכיח במעשיו שאינו מתכוון להימלך על

¹ עם זאת בשו"ע הרב (חו"מ ה"ל אונאה סעי' כ"ט) משמע כי אין המדובר באיסור דיני אלא בחיוב מוסרי. לדבריו "אפילו אינו מתכוון לגנותו ולבוזותו, מכל מקום מאד מאד צריך לזוהר שלא לבייש שום אדם מישראל, בין בדיבור בין במעשה, ואפילו עושה מעשה טוב ועל ידי זה באה הבושת, יש להימנע מכך". משמע כי אין המדבר באיסור ו"שולחן ערוך הרב אף משווה את הדברים למעשה שמצינו בגמרא במסכת כתובות דף ס"ז עמ' ב' כי מר עוקבא השליך מעות לעני בסתר כדי שלא יתבייש, ואף הטיל עצמו לכבשן האש, כדי להסתתר מן העני שביקש לדעת מי נותן לו את המתת. שם בוודאי שלא היתה כוונה לפגוע בעני, ומעשהו של מר עוקבא אינו מחוייב על פי דין אלא נעשה כדבר של חסידות שכן ביקש להימנע מתחושה לא נעימה שתהיה לעני כלפי מי שנותן לו צדקה, על אף שברור כי אין המדובר במעשה של ביוש העני, והוא עצמו ביקש לדעת מיהו מיטיב.

מחשבתו, ועל כן הוא נענש גם על המחשבה הרעה.

בדרך זו נוקט גם רבי ישראל מאיר הכהן בספרו "חפץ חיים" הלכות לשון הרע, כלל ד, אות יא כי אם אדם רוצה לעשות שותפות עם חברו או לעשות שידוך עמו, רשאי הוא לדרוש ולחקור אצל אנשים על מהותו וענינו, אף שיכול להיות שיספרו בגנות אותו אדם, כיוון שזו לשון הרע לתועלת, שלא יצטרך אח"כ לבוא לידי היזק ולידי מריבה וחילול השם. ה"חפץ חיים" מביא ראיה לדבריו מהגמרא במסכת שבועות דף ל"ט עמ' ב' כי כאשר נתבע רוצה להישבע כדי להיפטר מחיוב "העומדים שם אומרים זה לזה סורו נא מעל אוהלי האנשים הרעים האלה". הדבר נאמר בלשון רבים ומתייחס גם לתובע. הגמרא מבארת כי גם הוא נכלל בגדר "האנשים הרשעים" על אף שהנתבע הוא שמבקש להישבע, שכן היה עליו להיזהר מלכתחילה מלמסור את כספו בידי מי שאינו נאמן. מכאן "שהיה לו לדרוש ולחקור אחרי מהותו של שותפו אם איש נאמן הוא". אולם, ה"חפץ חיים" מדגיש כי על השואל להודיע את מטרת השאלה, כדי שזה שמוסר מידע לא יעבור על איסור לשון הרע, ביודעו שזה מידע שניתן לתועלת. אבל החפץ חיים מבאר כי "אם לא יודיע לחברו את סיבת דרישתו, נראה פשוט שעובר בזה על לפני עור לא תיתן מכשול", שהרי חברו יספר דברים של דופי ולא ידע שהדבר נחוץ לתועלת. ואף שעל ידי סיפורו נמצא כי פעל לתועלת "מכל מקום הוא לגנותו התכוון". נמצא כי אף שהיה בדבר תועלת ולאמיתו של דבר הדיבור הרע הזה מותר, הרי שהדובר לשון הרע עבר על איסור, שכן כוונתו הייתה רעה². נמצא כי מעשה מותר שנעשה מתוך כוונה רעה וסברה שהוא חטא, אסור הוא ומי שמסית את חברו לעשות כן עובר על איסור של "לפני עיוור לא תיתן מכשול".

בדומה לכך, כתב הרב שלמה זלמן אוירבך שו"ת "מנחת שלמה" חלק ג' סימן ק"ה, כי אישה המתנייחת עם אדם בלא שיש על כך איסור ייחוד (שכן בעלה בעיר) חייבת להודיע לאותו אדם שאינו עובר על איסור, שאם לא כן היא עוברת על איסור של "לפני עיוור לא תתן מכשול". אם כי הרב אשר וייס ב"מנחת אשר" על פרשת "ויחיי" העיר בעניין זה כי מי שלא נזהר באיסור ייחוד אינו מתכוון לעבור על איסור אלא שאינו נזהר שלא לעבור. לכן, גם במבחן הכוונה – אין כאן עבירה מבחינתו. מכל מקום, מדברי הגמרא במסכת נזיר, ומפסקם של החפץ חיים ושל הרב אוירבאך עולה כי ניסיון לעבור עבירה, אף אם אינו עולה כדי עבירה, מחייב כפרה.

כיצד יתיישבו אפוא הדברים עם שיטת אור החיים לפיה אם תוצאת המעשה היא מצווה, אין לראות בנסיון לעבור עבירה משום איסור ואפילו לא מדיני שמיים?

² ומבאר שם ב"באר מים חיים" כלל ד' ס"ק מ"ו כי הדבר דומה למי שהתכוון לאכול בשר חזיר ועלה בידו בשר טלה שמצינו בגמרא במסכת נזיר דף כ"ג עמ' א' כי הוא צריך כפרה, וגם על זה שייך איסור "לפני עור לא תתן מכשול" כפי שעולה מדברי תוספות במסכת קידושין דף ל"ב עמ' א' דיבור המתחיל "דמחיל ליה לקריה". עם זאת, בגמרא במסכת קידושין דף ל"ב עמ' א' מובא כי רבה בר רב הונא ניסה את בנו וקרע בגדים כדי לראות אם יכעס. שואלת הגמרא הכיצד עשה כן, ולא חשש מאיסור של "לפני עיוור לא תיתן מכשול"? ומתרצת הגמרא כי הוא מחל לו מראש. שואל תוספות שם (דיבור המתחיל "דמחיל ליה") הן עדיין עבר הבן על איסור, שהרי הבן לא ידע שהאב מוחל, וממילא כוונתו רעה ודי בכך כדי להיות חטא, בדומה למי שהתכוון לאכול בשר חזיר ועלה בידו בשר טלה? תוספות מתרץ שהאב גילה לבן מראש שהוא מוחל לו. אלא שאז לא ברור מה היה הניסיון שבו. הריטב"א שם מבאר כי הלאו של "לפני עיוור" לא יחול במקרה שלא עלה בפועל כדי מעשה אסור. האיסור שבדבר הוא "מוסרי" ("מדין שמיים") ומוכיח על מרידת החוטא באלוקיו בעולמו חסובייקטיבי, והכשלה בעבירה מוסרית שכזו לא עולה כדי איסור "לפני עיוור" כיון שהוא לאו כולל לא מחמירים בו כל כך ומתירים לאב כדי לנסות את בנו ולהדריכו בדרך ישרה".

ייתן את הדין בבית דין של מעלה. לעומת זאת, לבית דין של מטה נתונה סמכות לתקן את החברה ולא את אישיותו של האדם. לכן, למשל סמכות בית הדין נתונה לדון אודת נזק שעשה אדם לחברו, אך אם הוא עשה מעשה עוול שלא הסב נזק, אין בידי בית דין לחייבו לשלם ממון. אכן, ניתן לשקול כיצד לשמור על הציבור מפני אדם שרצה להזיק, וליצור הרתעה בדרכים עונשיות שונות, אבל תקנות אלה אינן נכללות בהלכות "חושן משפט" שכן אין בדיני אדם חיוב דיני כאשר לא נגרם נזק לזולת, ויהא זה רק חיוב מכח "תקנת הציבור". היכלי חמדה" מבאר כי המונח "חייב בדיני שמיים" מתייחס לחיוב ממוני ("חיובי חושן משפט") והוא זהה לחיובי בית הדין³. בהתאם לכך מובנים דברי "אור החיים" כי אם המעשה הסתיים בחטבה לזולת אין חיוב כלל שהרי מבחינת תיקון החברה אין מה לתקן משלא ארע כל עוול ואיש לא נפגע.

נסכם את הדברים ונציין, כי לפי ההבחנה של היכלי חמדה" בין חטאים שבין אדם למקום שבהם עסקין בתיקון האדם, לבין חטאים שבין אדם לחברו שבהם עסקין בתיקון החברה, ניתן ליישב לא רק את התמיהה על דבריו של "אור החיים", כמבואר, אלא גם את כל השאלות שהעלינו לעיל. נפרט:

א. בהתאם להבחנה האמורה מובן מדוע במצוות שבין אדם לחברו העבירות והמצוות הן תוצאתיות ואינן תלויות בכוונה של העושה, שהרי כוונה משפיעה על מהות האדם וטיבו וזו רלוונטית רק ביחס לעבירות שבין אדם למקום שנועדו לתיקון האדם. אבל, עבירות ומצוות שבין אדם לחברו נועדו לתקן את החברה ולא את האדם, וממילא הכוונה ותיקון האדם אינם מה שחשוב. תיקון החברה נועד לוודא שבני החברה יוכלו לחיות בשלום וברעות, בהתחשבות ובאחוה, חיים משותפים, שבהם איש אינו נפגע ואדרבה איש את רעהו יעזרו. דבר זה נמדד מטבע הדברים במבחן התוצאה ולא במבחן הכוונה.

ב. לפי רעיון זה מובן, כי בדינים שבין אדם למקום הילוכה של תשובה הוא שינוי האדם החוטא, עד כי אין הוא דומה לאיש שעשה את החטא, והקבי"ה חידש כי יש בכך כדי לנתק אותו מן המעשה שעשה ו"עקירת הרצון כעקירת המעשה" שכן תכלית האיסור מלכתחילה היא תיקון האדם - וזה תיקן את דרכיו. לעומת זאת, ביחס לעבירות שתכליתן תיקון החברה לא חידש הקבי"ה כי תיקון האדם ינתק אותו מן המעשה שעשה, שהרי תכלית האיסור לא היתה תיקון האדם אלא תיקון החברה, וכל עוד שהחוטא לא ביקש מחילה מתברר לא תוקנה החברה, וממילא לא הועילה התשובה.

ג. בהתאם לרעיון האמור גם מובן כי אם החוטא מבקש מחילה בכל כוחותיו, ומשפיל עצמו בפני עשרה אנשים - החטא נמחל לו על אף שהנפגע מאן להתרצות. טעם הדבר הוא משום שתיקון החברה מושג גם כאשר החוטא מראה בפני רבים שהמעשה שנעשה רע ומחייב תשובה, ותכלית האיסור בתטא שבין אדם לחברו היא כאמור - תיקון החברה.

³ אין המדובר בחיוב של אדם בעת שיגיע לבית דין של מעלה אלא חיוב גמור כאן ועכשיו, המוטל על האדם ואינו נופל מחיובו בתפילין ובלולב, שאדם מחויב להוציא מממונו כדי לקנותם ולקיים את חובתו. אכן, בי"ד אינו יכול לחייבו לשלם בהעדר מעשה עוולה (כגון חיוב במקרה של "גרמא" בנזיקין) אבל זוהי הגבלה על כח בית הדין וסמכותו ולא הגבלה על עצם החיוב. על כך מצוין אור החיים, כי חיוב מוחשי זה "בדיני שמיים" לא קיים כאשר אדם לא נגרם נזק כלל לחברו, אלא רק רצה להזיק.

תשובה לשאלה זו עולה מתוך עיון בסוגיה תלמודית אחרת בעניין חילול שבת. הגמרא במסכת מנחות דף ס"ד ע"א א' דנה באדם שהתכוון לדוג דגים, דבר האסור בשבת, ובלא שהתכוון לכך העלה ברשתו תינוק והציל את חייו. נחלקו בדבר האמוראים: לשיטת רבא הוא חייב, שכן מכריעה הכוונה. אולם, שיטת רבה, כי הוא פטור, שכן קובע מבחן המעשה ושיטה זו נפסקה להלכה. הרב יצחק שמלקיש בשו"ת בית יצחק יורה דעה א סימן ח' מציין כי משמע שאף במכת מרדות אינו חייב, ומבאר כי טעם הפטור שכן "התכוון לדבר עבירה ועשה מצוה פטור לגמרי, מה שאין כן המתכוון לדבר עבירה ועשה דבר הרשות, שחייב מכת מרדות. בהתאם לכך מיישב הרב שמלקיש, את דברי "אור החיים", כי "אור חיים" עוסק במי שהתכוון למזוג לחברו כוס רעל, אך לא זו בלבד שלא עשה כן, אלא שמזג לו כוס יין והיטיב עמו. במקרה זה אינו מתחייב בידי שמים, שכן אין זה כמי שהתכוון לאכול בשר חזיר ועלה בידו בשר טלה, אלא כמי שעלה בידו בשר קדשים שמצווה לאכלו. זה פשר דברי יוסף לאחיו "אלהים חשבה לטובה להחיות עם רב", נמצא שעלתה בידכם מצוה גדולה וממילא פטורים זכאים גם בדיני שמים. בעקבות דרך הילוך זו צעד גם האדמו"ר מצאנז-קלויזנבורג, הרב יקותיאל יהודה הלברשטאם, בשו"ת "דברי יציב" חלק יורה דעה סימן ס"ז, שהביא את דברי אור החיים הללו בהקשר של מי שחשב כי הוא עושה מצווה ובפועל עבר על איסור דרבנן, אולם ע"י מעשה זה ניצל מעבירה דאורייתא. הרבי מקלויזנבורג הסיק כי אמנם נעברה עבירה דרבנן אך מכיוון שאין המדובר בתוצאה סתמית ומן המעשה עלתה תועלת של מניעת איסור דאורייתא הרי שאין בכך עבירה. לפי זה נמצא שהמבחן המכריע הוא מבחן התוצאה - ואם גרמה הפעולה להטבת אין בה איסור אף אם כוונת העושה לא היתה טובה.

הרב אשר וייס, בספרו "מנחת אשר" במדבר, סימן ס"ז אות ב', מבקר גישה זו: "מלבד הדוחק לומר שנתנית יין לחברו היא מצווה, גם בסברה זו יש לפקפק, שהלא הסליחה והכפרה הוא צריך משום מחשבת התטא שתרש בליבו ובמה יתוקן גם זה על ידי המצווה שעשה שלא במתכוון?"

נראה לבאר כי כאשר בכינו מעשה שבסופו של יום היטיב וגרם למצווה, הרי שהגדרתו ותחא של מעשה מצווה ותועלת מן ההיבטים הרעים שבו, שכן הכלל הוא שאין הגדרות שניוניות (אמביוולנטיות), שבהן מעשה הוא גם עבירה וגם מצווה, שהרי או שזה מעשה שה' ציווה עליו או שזה מעשה שה' אסר לעשותו, ולא יתכן כי שתי ההגדרות יחולו עליו כאחת. אם המעשה מוגדר כמצווה אין לראותו כחטא. על כן אין האדם נדון על מחשבת האוון שחשב ואין לראות בהוצאת המעשה מכלל מחשבה בעלמא למעשה משום עברת ניסיון, שכן מעשה מצווה אינו חטא. בעבירות שבין אדם לחברו קובע מבחן התוצאה ומשהמעשה מוגדר כמצווה על פי תוצאתו, אין להגדירו עוד כעבירה ולבא חשבון עם עושה המעשה.

הגאון רבי מאיר דן פלאצקי בספרו "כלי חמד" בראשית פרשת ויחי אות ד' מבאר את דברי "אור החיים" תוך שהוא עומד על הבחנה חשובה ויסודית בין עבירות שבין אדם לחברו לבין עבירות שבין אדם למקום כדלהלן: עבירות שבין אדם למקום עוסקות בנן המוסרי ובתיקון אישיותו של אדם. כלפי שמיא, אין נפקות בין מעשה למחשבה, ואדרבה "הרהורי עבירה קשים מעבירה", שכן במבחן האישיות - הרהור חורף בנפש חריף עמוק יותר מאשר מעשה חולף שהסתיים. בדיני אדם למקום, אם האדם מושחת באישיותו או במידותיו הוא